

Hak-al

- *2024 Jaar van de huismus*
- *Jaarverslagen 2023*
- *Boerenzwaluwen in West-Betuwe*

Het Oortdeel

Louis van Oort
Lvanoort@planet.nl

Beloftes

De donkere dagen van januari zijn voor veel mensen een regelrechte ramp. Het duurt nog tijden voordat er weer iets te beleven valt, het aantal uren daglicht is te verwaarlozen, regen en storm domineren tegenwoordig het weerbeeld in plaats van het veel gezelliger sneeuw en ijs, en de krant lezen kan je ook al niet meer zonder eerst een halve Prozac weg te tikken.

Persoonlijk vind ik het begin van het jaar juist geweldig. Als de comateusmakende kerstvakantiekeet eenmaal is geluwd, ligt immers een boek vol blanco pagina's klaar om geopend te worden. Dat begint al kort na middernacht, als driekwart van menig maanduitkering de lucht ingaat in de vorm van vuurwerk. Steevast kun je dan op enig moment in blinde paniek overvliegende kolganzen horen piepgakken. Zielig? Zeker. Maar ook: +1 voor de jaarlijst! En zo ben je vanaf dag 1 - wat zeg ik, úúr 1! - al bezig met de beloftes die een nieuw jaar inhouden. Die eerste dagen vliegen dan ook om, want met iedere huis-tuin-en-honden-uitlaatpleksoort groeit je lijst. En tegen de tijd dat die groei wat afvlakt, is het februari en kan je gaan uitkijken naar de soorten die terugkeren uit het zuiden, zoals de eerste grutto. Voor je het weet is het lente en wordt het allemaal nóg leuker voor de natuurmens. Kortom: geen Blue Monday of andere marketingonzin voor mij.

Maar, zo vroeg iemand mij onlangs, blijft dit wel leuk? Als je ieder jaar dezelfde soorten ziet langskomen en er ieder jaar een lijst ontstaat die niet zo gek veel afwijkt van de jaren ervoor? Of breder: als je alle 'gewone' broedvogels en wintergasten van Nederland al hebt gezien en zelfs zoveel zeldzaamheden dat er jaarlijks nog geen handvol nieuwe bij komen? Wat blijft er dan over van je motivatie?

Daar moest ik toch wel even over nadenken, want ja, waarom is het eigenlijk nog leuk als je ieder jaar hetzelfde ziet en überhaupt al zoveel gezien hebt? Voordat ik alsnog in een januaridepressie raakte, bedacht ik me dat het antwoord heel makkelijk is: de vogels zelf natuurlijk! Hoe vaak je ook buiten bent en naar welke verre oorden je ook geweest bent, vogels (en natuur in het algemeen) blijven je verrassen. Of het nou om het bij de NVWC inmiddels spreekwoordelijke 'gedragje van de pimpelmees' gaat of de verwachte maar wel degelijk ook verrassende struikrietzanger die ineens in onze contreien opduikt, je weet nooit helemaal precies wat je kunt verwachten. En dat houdt het leuk: er is altijd weer de belofte dat in het volgende bosje een nieuwe soort voor je lijst zit of een soort die je al had maar die rare fratsen uithaalt of die met meer exemplaren is dan gebruikelijk. Om maar te zwijgen van de belofte van een soort die je nog helemaal nooit gezien hebt. Die mogelijkheid is er namelijk altijd. Zelfs voor Peter Kaestner, de Amerikaan die op 9 februari 2024 zijn 10.000ste vogelsoort zag en daarmee de eerste mens was die die magische grens doorbrak, bracht 10 februari 2024 de belofte van de 10.001ste soort; een belofte die natuurlijk werd ingelost.

Kortom: nee, een beetje natuurliefhebber krijgt er nooit genoeg van. Er gebeurt altijd iets nieuws om de hoek. Maar ook dingen die je ieder jaar ziet, kunnen je blijven verbazen, ontroeren en opmonteren. Dus, hup naar buiten om te vogelen, vlinderen, reeën, dassen, planten of... kijk maar!

*Coverfoto huismus.
Jouke Altenburg*

*Struikrietzanger
aan de Zeedijk.
Paul van Veen*

In dit nummer

- 2 Het Oordeel – *Beloftes*
- 4 Van het bestuur – *Volencampen*
- Jaarverslagen 2023**
- 5 Vogelwerkgroep
- 10 Insectenwerkgroep
- 12 Zoogdierenwerkgroep
- 14 Knotwerkgroep
- 16 Nestkastwerkgroep
- 18 Goed gezien tussen Lek en Linge
vogelwaarnemingen 2023
- 22 2024 Jaar van de huismus
- 24 Waar komt die naam vandaan? – *Goudhaan en vuurgoudhaan*
- 26 Daarom Dierenambulance
- 28 Ik teken ervoor! – *Sneeuwkllokje*
- 30 Dagvlinderpopulatie 2023
- 32 Aha op die manier! – *Dirk van Opheusden*
- 34 Hoe vitaal is de boerenzwaluwpopulatie?
- 39 Colofon, info en adressen
- 40 Oproep Special Hak-al 02-2024: *app*

Van het bestuur

bestuur@nvwc.nl

door Kars Veling

De Volencampen

We zijn nog aan het nagenieten van de 'nieuwe Ledenavond' de we op 14 februari hadden in ons clubgebouw de Steenuil. De grote zaal was vol met bijna veertig enthousiaste NVWC'ers. We zijn een groeiende vereniging en bijna wekelijks meldt zich wel weer iemand aan en dat is natuurlijk prima. Veel van die nieuwe leden zien we niet direct op onze activiteiten, maar om de drempel wat te verlagen hebben we deze avond in het leven geroepen, waar de nieuwe leden allemaal persoonlijk zijn uitgenodigd. Blijkbaar is het een schot in de roos, want volgens mij hebben de mensen een hele nuttige en leuke avond gehad.

Voor ons was het in ieder geval fijn om te kunnen vertellen wat we voor een club zijn en wat we willen. Onze drie hoofdthema's kwamen aan de orde: natuurstudie, natuurbescherming en natuurvoorlichting en educatie. En alle drie facetten zagen we ook terug in de loop van de avond. De NVWC drijft op de werkgroepen en die hebben uitgelegd wie ze zijn, wat ze willen en hoe ze dat doen. Aan de vragen uit de zaal merkten we dat er veel belang-

stelling was. Ik ga niet herhalen wat de werkgroepen allemaal hebben verteld, want veel daarvan vindt u terug in deze Hak-al. In het jaarverslag zien we wat de werkgroepen allemaal hebben gedaan en ik sta elke keer weer versteld wat we, met een relatief kleine groep, ieder jaar weer voor elkaar krijgen.

Wij, als bestuur moeten zorgen dat de randvoorwaarden voor de werkgroepen op orde zijn en we houden ons bezig met 'werkgroepoverstijgende' zaken. Zo zijn we regelmatig in gesprek met de gemeente over het beheer en over biodiversiteit. Ook hebben we, samen met het burgerinitiatief Volencampen, geprobeerd om het agrarische beheer van de graslanden in dit historische gebied vlakbij de binnenstad minder intensief te krijgen. Het leek erop dat het een gebied zou worden van 'Land van ons' dat staat voor natuur inclusieve landbouw, maar dat ketste op het laatste moment af. Gelukkig heeft de eigenaar, het Rijksvastgoedbedrijf, wel besloten dat de nieuwe pachter het beter, biologisch moet beheren. Daar zijn we blij mee en we hopen dat we nu ook meer planten en dieren gaan zien terugkeren op de Volencampen. We laten het hierbij, maar duik snel deze Hak-al in en verbaas je over wat we in 2023 allemaal hebben uitgevoerd. 🐦

Vogelwerkgroep

vogeltellingen en -onderzoek

BROEDVOGELS – Gebiedstellingen

BMP telling Zump (Sovon – BMP-A) door Annette van Berkel (tekst) en Ruud Post

Ook in 2023 hebben Ruud Post en ik de broedvogels in de Zump geteld volgens de regels van het BMP. De Zump wordt (met onderbrekingen) sinds 1995 geteld en vanaf 2020 elk jaar. Het blijft heerlijk om 's morgens vroeg in alle stilte door het gebied te lopen, vogels te luisteren en te genieten van het prachtige ochtendlicht.

Opvallend in 2023:

Ook dit jaar deden de bosvogels het weer prima. Landelijk is dat beeld hetzelfde. Ik denk dan aan de zwartkop, met 6 territoria (t.), de zanglijster (6 t.) de winterkoning (17 t.), de grote bonte specht (2 t.), de holenduif (2 t.), de tjiftjaf (15 t.) de pimpelmees (4 t.), de koolmees (10 t.), vink (7 t.) en de merel (14 t.) De houtduif met 21 territoria doet het in de Zump meer dan goed maar landelijk niet. Het totaal aantal territoria van de bosvogels komt op 113. Met de helft van de soorten hebben ze driekwart van de territoria.

De Zump bevatte 156 broedvogelterritoria in 2023 tegen 138 in 2022. In 2022 betrof het 28 soorten en 33 soorten in 2023. Dat soortenaantal is voor de Zump gemiddeld.

In de Zump worden ook de zoogdieren meegeteld. Dit jaar had ik een bijzondere ontmoeting met een ree die in de sloot zat tussen de volkstuinten en de Zump en niet wist waar hij er uit moest. Ik heb hem begeleid tot aan het griend waar hij vervolgens op eigen kracht de sloot verliet en een meer voor de hand liggend reebiotop in ging.

BMP Goilberdingerwaard (Sovon – BMP-A) door Jouke Altenburg (tekst) en Berry Lucas

De Goilberdingerwaard werd in 2023 voor de zevende keer op broedvogels geïnventariseerd. Er werden 66 soorten vastgesteld. Het merendeel van de zangvogelterritoria was gewoontegetroou te vinden langs de voormalige zomerdijk (tussen de waterpartij en de Lek). De oostelijke helft van deze strook was voorafgaand aan het broedseizoen met zwaar materieel van struik- en boomopslag ontdaan. De lokale bever(familie?) doet daar trouwens ook jaarrond zijn/haar best voor. Het concert van o.a. fitis, tjiftjaf, grasmus, (bos-) rietzanger en sprinkhaanzanger, dat je aan de Lekzijde van het terrein in de eerste mei-weken kunt beleven, is een streling voor het oor van elke natuurliefhebber. Het begraasde terreindeel ten zuiden van de waterpartij wordt maar weinig door broedvogels benut. De graspieper deed het er goed met zeven territoria, de Kievit was met drie paren aanwezig en de scholekster met twee. De ruigte tussen en de randen om de 'zaagtanden' zijn als broedlocatie waarschijnlijk vooral van belang voor eendensorten. Om verstoring te voorkomen, worden de zaagtanden tijdens de inventarisatierondes niet betreden. Bijzonder: voor het tweede jaar op rij werd van de krooneend een geldig territorium vastgesteld.

Stadsvogels (Sovon – MUS-telling) door Ruud Post

MUS-telling op een bedrijventerrein, hoe saai is dat? Om te beginnen, niet. Als er één telgebied dynamisch is dan is dat wel een industrieterrein. In alle ijver wordt er wat gesloopt, gebouwd of heringericht. Vanaf de start van de MUS-telling zijn er alweer drie telpunten sterk aan verandering onderhevig geweest. Met de

In 2023 werden maar liefst zeven territoria van de graspieper in het zuidelijk deel van de Goilberdingerwaard vastgesteld. 1-5-2016. Jouke Altenburg.

Bevers zorgen met hun geknaag voor veel variatie in de boom- en struiklaag van de Goilberdingerwaard. Dat zorgt voor hoge aantallen territoria van o.a. fitis, tjiftjaf en grasmus. 5-4-2023. Jouke Altenburg.

uitvoering van het masterplan veranderden zelfs drie telpunten compleet van biotoop. Een vraag voor in de toekomst, wat levert dit veranderproces voor de MUS-telling op? Welke soorten worden de nieuwkomers? Het wordt een proces van vele jaren. Interessant om het te monitoren en te beleven. We hebben in ieder geval mooi een nul-telling voorhanden. Is het niet 2023 dan wel 2024.

Postcodegebied 4104

De top tien van postcodegebied 4104 (industriegebied Pavijen) geeft hetzelfde beeld te zien als het landelijke. Was er vorig jaar een opgaande lijn van de krakeend en de houtduif, dit jaar is er een teruggang te zien. Krakeend 2022: 16 ex., 2023: 9 ex. Houtduif 2022: 42 ex., 2023: 75 ex. Wilde eend geeft een positiever beeld. 2022 zijn 42 ex. geteld. In 2023 waren dat 75 ex. Gierzwaluw deed mee met de positieve lijn. Dit jaar 31 ex. in 2022: 20 ex. Maar dat zegt mij meer over de telomstandigheden dan over een positieve groei. Landelijk gezien is er een kleine daling. Met 31 getelde huismussen is deze soort dit jaar in de top-tien van dit telgebied binnengekomen. Toch leuk.

De kraaiachtigen doen het ook goed in de Pavijen. De roeken hebben zich inmiddels over drie telpunten (lees kolonies) verdeeld. Ik heb 229 ex. in 2023 geteld, daarentegen in 2022: 146 ex. Er zijn

Jaarverslag Vogelwerkgroep

minder zwarte kraaien genoteerd. In 2022: 32 ex. tegen in 2023: 16 ex. Wanneer je niet beter zou weten, spreek je over een daling van zwarte kraaien in dit telgebied. Schijn, want in de praktijk werden de meeste zwarte kraaien tussen de telpunten waargenomen. Maar deze mogen niet in de telling worden opgenomen. De kauwen en eksters geven net als de roeken een stijgende lijn te zien. Kauwen in 2022: 59 ex., in 2023: 64 ex. De ekster 2022: 8 ex. in 2023: 18 ex.

Postcodegebied 4103

door Han Sloots (tekst) en Charlotte Dirkx

- Over het geheel genomen is in ons postcodegebied over de periode 2010-2023 voor de waargenomen soorten een dalende trend te zien of hooguit een gelijkblijvend aantal. Dat er in Lanxmeer steeds meer open plekken bebouwd worden, kan daar ook mee te maken hebben. Een uitzondering betreft de houtduif, die sinds een jaar of vijf weer voorzichtig uit een dal kruipt.
- De grauwe gans was wederom met 1 broedpaar (met 7 jongen) aanwezig in de oude Lekarm.
- Het aantal eksters bleef in lijn met de laatste jaren stabiel op ca. 10 vogels.
- Wederom hebben we tijdens de tellingen geen groenling waargenomen in 2023.
- Het aantal kauwtjes (met name voorkomend in Achter het Zand) is gestabiliseerd op minder dan de helft ten opzichte van de aantallen 10 jaar geleden.
- Het aantal wilde eenden blijft nog steeds zeer laag, in 2023 ca. 3 dieren maximaal.

Postcodegebied 4101 – De Hond en Binnenstad

door Kars Veling

Voor het 17e jaar al tel ik de Hond en de Binnenstad voor het meetnet stadsvogels. Het zijn 'maar' drie bezoeken en dat betekent dat de resultaten nogal toevalafhankelijk zijn, maar omdat er zoveel routes in het hele land liggen, zijn de gegevens voor landelijke trends zeker bruikbaar.

Als ik naar de resultaten in 2023 kijk en die vergelijk met het gemiddelde over de afgelopen 17 jaar dan zijn er 26 soorten die ik meer heb gezien, 20 die minder aanwezig waren en 28 die ongeveer evenveel zijn gezien. Dat is geen slecht resultaat en ook tijdens de tellingen had ik het gevoel dat ik flink wat vogels zag en hoorde. Soorten die ik meer dan gemiddeld heb gezien zijn ekster, houtduif, Turkse tortel, maar ook huismus en kauw. Soorten als spreeuw, huiszwaluw en kokmeeuw waren in 2023 duidelijk minder aanwezig. Een echte stadsoort, de gierzwaluw was niet meer of minder. Ik telde er dit jaar 53, terwijl het gemiddelde op 50 ligt. Benieuwd wat 2024 ons gaat brengen!

Postcodegebied 4102 door Annette van Berkel

Lekkere temperaturen tijdens de zonsopgangtellingen waardoor de vogels flink actief waren.

Terwijl ik in 2020 nog het laagste aantal merels ooit telde, is deze vogel weer helemaal terug: op haast elk van mijn telpunten trof ik net als vorig jaar 1 of meer merels.

Ook dit jaar weer volop huismussen: Op 2 na had elk punt huismussen. Landelijk doen ze het nog steeds niet goed.

Leuke krenten: een braamsluiper, een ijsvogel en op 2 punten een boomkruiper

BROEDVOGELS – Soortgerichte vogeltellingen

Visdief (Sovon - kolonievogeltelling)

door Jouke Altenburg

Het aantal visdiefparen op de bunker in de Goilberdingervaard varieert sinds 2010 tussen 9 en 20. Er kwamen in 2023 dertien paren tot broeden. In de zomermaanden kun je zelfs met een verrekijker het voeren van de jonge visdieven door de oudervogels vanaf de Lekdijk goed en verstoringvrij observeren.

Erfbewoners als de familie Van Dam geven elk jaar boerenzwaluwen gastvrij toegang tot hun schuren en stallen; ze nemen daarbij de zwaluwpoep voor lief. 19-7-2023. Jouke Altenburg.

Spreeuw – Bewoonde nestentelling (eigen onderzoek)

door Jouke Altenburg

Het noordelijke deel van de wijk Parijsch herbergt naar verhouding een zeer hoge dichtheid aan broedende spreeuwen. Gebruik van de 'gewone' broedvogelmethode op basis van territoriaal gedrag (doorgaans zang) resulteert dan in een onderschatting. De beste optie: het zoeken van bewoonde nesten, met name de luid bedelende jongen. Ook de lokale eksters en kauwen zijn daar overigens in afgelopen jaren bedreven in geworden. Die lusten wel een jonge spreeuw die wat al te schielijk in de nestopening om eten bedelt. Maar, ook met een bewoonde-nestentelling mis je nestlocaties. Bij herhaalde bezoeken kan het gemiste aantal echter worden geschat op basis van een proefondervindelijk vastgestelde trefkans. Voor 2023 resulteerden de drie bezoekrondes in 41 territoria. Het achtjarige gemiddelde (2016-2023) ligt op 77 territoria. Er is sprake van een significante, dalende trend.

Roekenkolonies door Han Sloots

Wederom een Goed-Nieuws-Show voor de roek! Opnieuw werd er een record gebroken. In alle kolonies tezamen werden 221 nesten (2022: 207) geteld. Over de periode waarover ik beschikking heb over de cijfers (2012-2023) is het aantal getelde broedparen toegenomen van 33 in 2013 tot genoemde 221 in 2023. Dat is met name toe te schrijven aan de kolonie langs de N320 aan weerszijden van de Erasmusweg (toename van 19 tot 172).

Ten opzichte van 2022 nam het aantal nesten langs de N320 in 2023 toe van 146 tot 172. Daar staat tegenover dat de overige kolonies een lichte afname vertoonden.

Reigerkolonies door Han Sloots

2023 gaf in beide reigerkolonies een forse stijging van het aantal broedparen te zien, gezamenlijk bijna 50% toename van het aantal nesten. De reiger lijkt de Plantage als een aantrekkelijke broedplaats te hebben ontdekt (aantallen 2020-2023: 3-4-11-15 nesten). In de Beusichemse Waard was het aantal nesten na een dip in 2022 op de weg terug (2023: 17), weliswaar nog niet op het niveau van eerdere jaren (20-28).

BROEDVOGELS – broedbiologisch (ring-)onderzoek

Boerenzwaluw (eigen onderzoek; gegevens naar

Vogeltrekstation en Sovon) door Jouke Altenburg

(tekst) & Theo Boudewijn m.m.v. Wim Stol, Annette van Berkel en Alexander (van de Kinderboerderij)

Sinds 2019 participeren we in kleurringonderzoek dat door vier ringgroepen verspreid over Nederland wordt uitgevoerd. Door broedvogels individueel herkenbaar te maken, kunnen we o.a. hun

Resten van gepredeerde volwassen boerenzwaluwen bij de familie Van Dam. 2-8-2023. Jouke Altenburg.

overleving, nestplaatstrouw en broedsucces nauwkeurig vaststellen. Op pagina 34 tot en met 38 in deze Hak-al vindt u een uitgebreid verslag waarin de resultaten van het broedseizoen 2023 in meerjarenperspectief zijn gezet.

Onderzoek broedsucces merels door Annette van Berkel

Voortgaand op het onderzoek naar broedsucces in het jaar van de merel in 2022 zijn ook in 2023 nesten gevolgd. In 2023 deed ook Johan de Kruijff mee. Het voordeel is vooral dat bij afwezigheid van de vaste teller van een nest de andere het over kan nemen en continuïteit in waarnemingen gewaarborgd is.

In 2023 hebben we 34 nesten gevolgd waarvan 31 in Culemborg. In totaal vlogen er in Culemborg uit 16 nesten jongen uit. Dat lijkt erg op de situatie van vorig jaar toen uit 12 nesten van de 23 gevolgde nesten, jongen uitvlogen. Dat is hoger dan landelijk. In 2023 is het grootste aantal nesten gevolgd vanaf nestbouw. Het totaal aantal nesten dat merels bouwden, is een veelvoud van het aantal nesten waarin eieren zijn gelegd. Vaak besluiten merels al snel na de nestbouw dat het toch geen geschikte plek is. Van een aantal nesten zijn de jongen geringd.

NIET-BROEDVOGELS – Gebiedstellingen Watervogeltelling Lage Veld & Regulieren - (Sovon) door Jouke Altenburg (tekst) m.m.v. Erwin 't Lam

– Gezocht: medetellers –

Het telseizoen van de maandelijks watervogeltellingen loopt van september tot en met april. Dat zijn acht tellingen per winterseizoen. In dit telgebied betekent dat per keer zo'n 40 km fietsen en wandelen. We kunnen niet altijd in elk voorgeschreven weekend; dan schiet een telling er helaas bij in. Een of meer medetellers zouden kunnen zorgen voor een grotere continuïteit. Naast reigers, meeuwen, eenden, ganzen en zwanen noteren we ook roofvogels (met name buizerd en torenvalk), steltlopers (b.v. Kievit en wulp) en moerasvogels (b.v. waterral). Aan 'klein spul' nemen we altijd grote gele kwikstaart, ijsvogel, waterpieper en Cetti's zanger mee. Deze soortenvariëteit maakt een telling eigenlijk altijd de moeite waard. De telreeks is in december 2018 gestart. Voor een regionale trendanalyse moeten we in elk geval nog een jaar of vijf doortellen.

Gebied GL5120 tussen A2, Diefdijk en Linge – door Berry Lucas

Het gebied GL5120 tussen A2, Diefdijk en Linge is bijna maandelijks in de winterperiodes van 2023 geïnventariseerd. De aantallen watervogels, steltlopers en ganzen zijn niet groot maar er zijn interessante concentraties in het afwisselende gebied langs de Linge, in

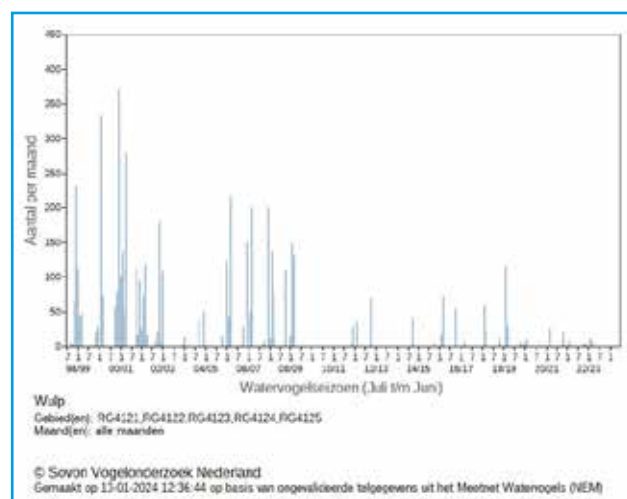
De laatste telling van ieder watervogeltelseizoen valt medio april. Het voorjaar is dan al vaak losgebarsten. Oude Beesdse weg, 17-2-2021. Jouke Altenburg.

brede weteringen als de Culemborgse Vliet en de Nieuwe Graaf en in verspreide plassen, eendenkooien, wielen en fortgrachten. Met name de Lappenheide en het Molenkadegebied/De Waai dragen bij aan de variatie aan watervogels (de laatste locatie onder meer ook veel meeuwen). Opvallende soorten in het gebied: grote zilverreiger (max.17), kuifeend, slobeend (34), wilde eend en krakeend, grauwe gans, aalscholver, kokmeeuw en kolgans. Bijzonderheden daartussen zijn onder meer tafeleend, nonnetje, witgat, kleine plevier, Pontische meeuw (max.12) en dodaars.

Watervogeltelling zuidoever Lek – (Sovon) door Paul van Veen

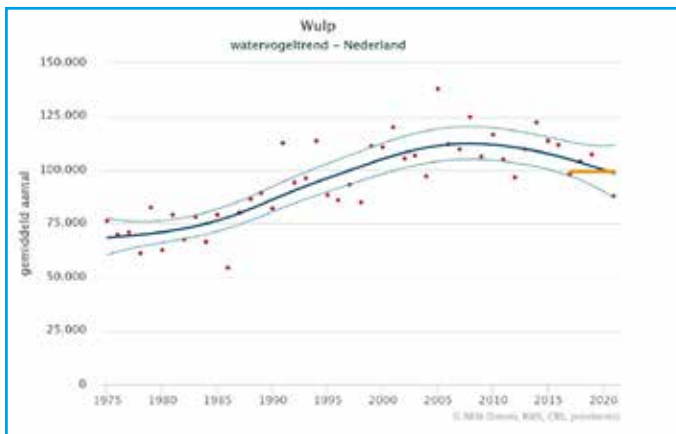
Sinds jaar en dag (1975) worden watervogels in Nederland geteld. Verschillende leden van de NVWC tellen langs de Lek in de maanden september tot en met april de watervogels. Theo Boudewijn en Paul van Veen tellen al vele jaren de zuidoever van de Lek tussen de pont Wijk bij Duurstede en pont Culemborg. Ook in 2023 zijn er weer 8 tellingen uitgevoerd, waarbij 49 soorten watervogels en roofvogels zijn waargenomen. Hierbij vormden ganzen (brand-, kol- en nijlgans) de bulk.

Maar wat kan je eigenlijk met deze tellingen, anders dan doorgeven aan Sovon? Sovon gebruikt deze gegevens om trends te beschrijven. Zijn dergelijke trends ook op lokaal niveau te beschrijven? Het antwoord is ja! Maar niet voor alle soorten zijn de trends even duidelijk. Echter de telresultaten van de wulp laten zien dat je met een langjarige telreeks trends in je eigen gebied kan ontdekken. Opvallend aan de trend van de zuidoever van de Lek is dat deze afnemende aantallen (figuur 1) laat zien, terwijl de landelijke trend van overwinterende vogels vanaf 2000 in grote lijnen stabiel is

Figuur 1: Wulpen tijdens watervogeltelling (Zuidoever Lek Wijk bij Duurstede-Culemborg) van 7-1998 tot en met 12-2023.

Jaarverslag Vogelwerkgroep

Figuur 2. Landelijke trend wulp op basis van watervogeltellingen;
Bron: www.sovon.nl.

(figuur 2). De oorzaken van de dalende trend zijn niet eenvoudig te achterhalen en voeren ook wat te ver voor een jaarverslag. Maar het laat wel zien dat langjarige, systematische tellingen in een gebied verrassende patronen kunnen opleveren.

LiveAtlas (Sovon) door Jouke Altenburg; Sovon-jubileum-Challenge i.s.m. Martin Poot, Louis van Oort, Petra Ringenaldus en Berry Lucas

Sovon bestond in 2023 vijftig jaar. Om dat te vieren werd o.a. de LiveAtlas 'challenge' georganiseerd. Met bouwstenen van 1 km² had Sovon een twintigtal vogelsoorten op de Nederlandse kaart geprojecteerd. De uitdaging aan de tellers was om die vogelafbeeldingen met data te vullen. Elke bouwsteen moest daarvoor goed worden doorkruist. De waarnemingen konden worden genoteerd in de Avimap app. Een deel van het NVWC-werkgebied viel in de afbeelding van de lepelaar. Mede dankzij Martin, Louis, Petra en Berry werd de NVWC-er hooggehouden: de 25 'challenge'-km-hokken in het NVWC-werkgebied werden minimaal 1x geteld.

LiveAtlasen kun je echter altijd en overal in Nederland. Naast de arbeidsintensieve variant (exact een uur alles tellen in een begrensd km-hok naar keuze) is er ook een eenvoudige optie (een streeplijst met vrije keuze van route en bestede tijd, mits langer dan een half uur). Die streeplijst-optie kies ik regelmatig wanneer ik vanuit huis een ommetje maak. Het aantal waargenomen soorten op dat wandelingetje varieerde in 2023 tussen de 28 en 40. Daar zitten verrassend leuke tussen zoals barmsijs, ijsvogel en vuurgoudhaan. Maar de altijd aanwezige 'truukende' waterhoentjes en jubelende spreeuwen maken me sowieso blij. In den lande zijn er enkele honderden vogelaars die regelmatig zulke lijstjes insturen. Hun telresultaten zijn direct door eenieder te bekijken op www.liveatlas.nl. Je kunt zo door het jaar heen prachtig de veranderingen in de vogelbevolking van ons land volgen. LiveAtlas is ook te gebruiken voor andere diergroepen zoals dagvlinders, libellen en sprinkhanen. Je kunt je telresultaten desgewenst exporteren naar waarneming.nl. Dus, wat houdt je tegen in 2024? Elke lijstje telt!

NIET-BROEDVOGELS–Soortspecifieketellingen en systematische kleurringaflezingen

Grote zilverreiger (Sovon – slaapplaatstelling en eigen onderzoek) door Jouke Altenburg

De slaapplaats in de westelijke Everdingerwaard is door natuurlijke oorzaken vrijwel verdwenen: bij elke storm breken stukken van de laatste dode bomen af. De slaapplaats wordt nog af en toe gecontroleerd, maar is eigenlijk niet meer in gebruik. De vogels hebben een alternatieve overnachtingslocatie gevonden in twee moerasjes ten noorden van de Steenwaard. Die slaapplaatsen worden geteld door vogelaars uit Houten. Aan de zuidzijde van de Lek slapen af en toe enkele 'grote zillies' tussen de aalscholwers in de Goilberdingerwaard. Op 24 september 2023 waren dat er drie.

Ook in 2023 werden weer overnachtende koereigers gezien tijdens slaapplaatstellingen van zilverreigers en aalscholwers. Digiscoopfoto, 14-9-2022. Jouke Altenburg.

Kleine zilverreiger (Sovon – slaapplaatstelling en eigen onderzoek) door Jouke Altenburg

Sinds de eeuwwisseling komt de kleine zilverreiger in de nazomer in opmerkelijk grote aantallen voor in de uiterwaarden ten westen van Culemborg [1]. De slaapplaats in de westelijke Everdingerwaard, die bij de realisatie van Ruimte voor de Rivier ontstond, bood een prachtige gelegenheid om de aanwezigheid in de regio te volgen. Nu de laatste dode bomen van die slaapplaats zijn omgewaaid, is dat helaas niet meer mogelijk. Op 4 september 2023 waren 16 exemplaren tegelijkertijd overdag aan het foerageren in de Everdingerwaard. Op 24 september sliepen zes kleine zillies tussen de aalscholwers in de Goilberdingerwaard. Ook waren er toen zes koereigers aanwezig. Echt genieten, drie reigersoorten op één slaapplaats.

Aalscholver (Sovon-slaapplaatstelling en eigen onderzoek) door Jouke Altenburg

In het voorjaar van 2022 werd tijdens de broedvogelinventarisaties van de Goilberdingerwaard ontdekt dat er aalscholwers overnachtten in een aantal grote bomen op en rond de betonnen groeps-schuilplaatsen, die in de waterpartij zijn gelegen. Sindsdien wordt deze slaapplaats buiten het broedseizoen maandelijks meerdere malen geteld. Op 17 oktober 2023 overnachtten er 152 aalscholwers. Bij mijn beste weten is een groep van die omvang nog niet eerder in

In oktober 2023 werden recordaantallen overnachtende aalscholwers in de Goilberdingerwaard geteld. 17-10-2023. Jouke Altenburg.

Figuur 1: Cumulatieve kaart van aalscholver-slaapplaatsstellingen in de maand oktober voor de jaren 2019-2023. Bron: Sovon.

het NVWC-werkgebied vastgesteld. De vogels waren meerdere dagen aanwezig. Op de twee navolgende ochtenden werden namelijk tijdens ochtendtellingen op de Trektelpost WahS de voedselvluchten van 145 c.q. 112 exx. richting de Steenwaard waargenomen. Na twee weken werden weer de gebruikelijke najaarsaantallen op de slaapplaats geregistreerd; deze variëren tussen de 20 en 30 exx. Wanneer je de website van Sovon raadpleegt, zie je dat ca. 150 ex. langs de Grote Rivieren een betrekkelijk normale omvang is voor een aalscholverslaapplaats in de maand oktober (periode 2019-2023; zie **figuur 1**). Dit gepekte voorkomen in oktober 2023 past verder in het historische perspectief dat door Van den Bergh et al. [2] voor de jaren '70 van de vorige eeuw werd geschetst. Ook de website trektellen.nl toont voor de jaren 2014-2023 een duidelijke doortrekkiep voor aalscholver in oktobermaand. Vermoedelijk waren het dus pleisterende trekvogels, die de lokale aantallen tijdelijk een 'boost' gaven.

Ooievaar wintertelling door Mario Huizinga

Tijdens de jaarlijkse wintertelling ooievaars in januari 2023 regende het zo'n beetje de hele dag. Voor Culemborg en omgeving is 15 ongeveer gemiddeld. Landelijk zijn er duidelijk minder ooievaars geteld dan voorgaande jaren. Dat zal deels te maken hebben gehad met het weer, want waarschijnlijk waren er minder wandelaars en fietsers die toevallig een ooievaar zagen. Verder heeft de vogelgriep in het broedseizoen van 2022 ook toegeslagen bij ooievaars. Van 80 dode ooievaars is in 2022 besmetting met het H5N1 virus aangetoond, maar het werkelijke aantal moet veel hoger liggen.

Jaar	NL	Werkgebied NVWC
2015	668	9
2016	750	13
2017	553	10
2018	650	3
2019	547	7
2020	996	31
2021	991	16
2022	986	22
2023	915	15

Tabel: aantal getelde ooievaars per jaar in Nederland en ons werkgebied.

Kaartje: meldingen van ooievaar met ring 3E620.

Een ooievaar in de uiterwaard bij Ravenswaaij had een ring: 3E620 is in juni 2015 als nestjong geringd bij Herwijnen. Het is een vogel die daar broedt en ook in de nabije omgeving overwintert. Op het kaartje met de life history is mooi te zien dat hij jaarrond vooral wordt waargenomen binnen een afstand van 4 km van zijn nest.

Kleurringonderzoek Grutto (Rijksuniversiteit Groningen) in combinatie met de landelijke steltloper simultaantellingen (Sovon) door Jouke Altenburg (tekst) en Mario Huizinga

De Everdinger- en Goilberdingerwaard vormen in het voorjaar samen een belangrijke regionale pleisterplaats voor grutto's. Tussen 11 februari en 12 april 2023 werd op 35 dagen geteld. Het maximumaantal bedroeg 455 ex. op 16 maart. Op 23 teldagen werden één of meer gekleurde grutto's waargenomen. In totaal werden 80 individuen 186x afgelezen. Het aantal afgelezen individuen lag op het gemiddelde voor de periode 2015-2023. Het totaal aantal aflezingen was wel aan de lage kant. Dit kan een indicatie zijn voor een snelle doorstroming in 2023 ('turn over'). Een opsteker was de aflezing van G6CGPC op 28 mei. Deze tweede kalenderjaar vogel is in 2022 door Astrid Kant geringd in de Vijfheerenlanden en een nakomeling van mannetje R5YRRB, die in 2022 in een nieuwsbericht van Vogelbescherming een hoofdrol had [3]. De hoge rivierwaterstanden rond de jaarwisseling 2023/2024 hebben hopelijk de basis gelegd voor mooie grote plas-drassen in de westelijke Lekuiterwaarden in het komende vroege voorjaar: optimale verblijfomstandigheden voor (gekleurde) grutto's!

Grutto-jongentellingen langs de Lek (Sovon, RuG, Vogelbescherming) door Jouke Altenburg

In de (na-)zomer zijn de Lekuiterwaarden veel minder in trek bij grutto's dan tijdens het voorjaar. Op 3, 12 en 15 juli werden maximaal vijf vliegvlugge jongen bij elkaar waargenomen in de droogvallende zuidelijke strang van de Baarsewaard. Er zaten geen gekleurde vogels tussen. De waarnemingen zijn ingestuurd voor het schatten van de jaarlijkse landelijke reproductie. 🐦

Bronvermelding

- [1] Altenburg J. 2017. Opvallend hoge aantallen kleine zilverreigers langs de Lek. *Hak-al* 43/1: 4-9.
- [2] Van den Bergh L.M.J., W.G. Gerritse, W.H.A. Hekking, P.G.M.J. Keij, F. Kuijk. 1979. *Vogels van de Grote Rivieren*. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
- [3] Twee oude vogels, twee bezielde beschermers. *Digitaal nieuwsbericht* d.d. 22-8-2022. Vogelbescherming Nederland.

Bruin zandoogje

Oranjetipje

door Anja de Wit en Annette van Berkel. Fotografie Kars Veling, tenzij anders vermeld

De insectenwerkgroep is ook in 2023 op verschillende manieren actief geweest met het waarnemen van allerlei insecten. Een korte beschouwing op de monitoringsroutes, inventarisaties en excursies zullen we hier beschrijven

Monitoringsroutes

Monitoring is het op een vaste manier met een vaste regelmaat tellen van dieren zodat resultaten van verschillende plekken met elkaar vergeleken kunnen worden. De leden van de insectenwerkgroep lopen jaarlijks een aantal monitoringsroutes om de aanwezigheid van dagvlinders, libellen en hommels te tellen.

Dagvlinders

Van de monitoringsroutes waarlangs dagvlinders worden geteld, wordt langs een aantal routes al meer dan 30 jaar gelopen zoals de Regulieren (sinds 1989) en de Zump (sinds 1990). In de Regulieren werd de route 24 maal gelopen. Op deze route werd het bruin zandoogje het meest waargenomen nl. 434 exemplaren waarvan het dagmaximum op 16 juni 2023 exemplaren bedroeg. Dit is veel maar haalde het niet bij andere topjaren waarin er soms ruim in totaal 1500 zijn gezien. Het oranjetipje, toch een soort mascotte van de Regulieren, deed het in 2023 weer goed, er zijn er 79 geteld. Er werden verder in 2023 geen nieuwe soorten aangetroffen ten opzichte van wat er andere jaren is waargenomen. De monitoringsroute in de Zump werd 22 keer gelopen en er werden in totaal 367 vlinders waargenomen. Gemiddeld waren dat zo'n 16,7 vlinders per telling terwijl dat er in 2022 23,4 vlinders per telling waren. Ook het totaal aantal vlinders was aanzienlijk minder dan in 2022 toen in totaal 486 vlinders werden geteld. Opvallend was het aantal bont zandoogjes waarvoor 2023 een piekjaar was met in totaal 184 vlinders, wat het hoogste aantal was dat sinds 1990 op deze route is geteld. De dagpauwoog was net als de vorige twee jaren regelmatig aanwezig met totaal tegen de 20 vlinders. Alle witjes hadden een minder jaar. Voor bij het klein geaderd witje en het klein koolwitje zijn fluctuaties tussen betere en mindere jaren normaal in de Zump. Het boomblauwtje werd in de Zump meer dan normaal geteld. De bont zandoogjes werden ook als meest aangetroffen soort ge-

teld langs de monitoringsroutes van de Baarmsemwaard-Spoordijk en langs het Douwes Dekkerpad in Lanxmeer. Langs het grenspad Caetshage, de Baarsemwaard en bij de archeologische heuvel in Lanxmeer was het klein koolwitje de meest voorkomende soort. Langs het grenspad Caetshage waren dat 110 exemplaren van de in totaal 151 waargenomen vlinders waaronder nog vier andere soorten. Langs de route in de Baarsemwaard werd ook een flink aantal icarusblauwtjes geteld.

Libellen

Op het Tichelterrein in Buren zijn tussen mei en september tienmaal libellen geteld. Er werden in totaal 20 soorten gevonden. Naast de houtpantserjuffer en de gewone pantserjuffer is er dit jaar een derde pantserjuffersoort bijgekomen. In 2023 zijn 15 exemplaren van deze tengere pantserjuffer op de routes geteld. Buiten de routes, bij de zwemplas, zijn larvehuidjes van de plasrombout en een vroege glazenmaker waargenomen. In de Zump is de route zesmaal gelopen waarvan driemaal tijdens de vliegtijd van de heidelibellen. Daaruit komt naar voren wat landelijk ook de indruk is nl. dat de bruinrode heidelibel tegenwoordig veel meer voorkomt dan de steenrode. In de Zump driemaal zo veel. (24 tegen 8). In 2011 was dat precies andersom: de steenrode heidelibel werd toen viermaal zoveel geteld als de bruinrode (13 tegen 3). De bruinrode is meer een warmteminnaar die zich mogelijk door de opwarming meer thuis gaat voelen in sloten in de warmer wordende en natter blijvende kleigebieden.

Hommels

De laatste jaren worden in een aantal vlinderroutes de hommels geteld: onder andere in de Zump. Overeenkomstig de landelijke trend zijn daar dit jaar opvallend veel akkerhommels geteld: 158 tegen vorig jaar 38 en veel minder boomhommels: 7 tegen 32 vorig jaar.

Tweestreepvoorjaarsuil

Vierkantvlekuil

Zwart weeskinder

Nachtvlinders in de Zump

Huismoeder

Nachtvlinders

Omdat nachtvlinders 's nachts actief zijn krijg je ze niet makkelijk te zien. Daarom worden ze op verschillende manieren gelokt. Dat kan met stroop, lamp en laken en met behulp van nachtvlindervallen.

Stropen

Kars Veling gaat het hele jaar door op 'strooptocht' waarbij hij bomen insmeert met een zoetige, licht alcoholische substantie: 'stroop', die de nachtvlinders aantrekt als voedselbron. Ook in 2023 is hij weer regelmatig op pad geweest in de Plantage (11 keer), de Zump (7 keer) en in de Regulieren (5 keer). Het is erg wisselend wat je aan vlinders aantreft op de stroop die je rond zonsondergang op bomen hebt gesmeerd. Soms zit er helemaal niets op, maar soms ook tientallen vlinders. De topavond in de Plantage was in het vroege voorjaar, op 13 maart. Toen zaten er maar liefst 30 vlinders, verdeeld over 5 soorten. De meest talrijke was de tweestreepvoorjaarsuil, met 14 exemplaren. In de Regulieren en de Zump vielen de beste avonden in de nazomer. Op 9 augustus had hij 114 vlinders op de smeer op de bomen langs de Platteweg in de Regulieren, verdeeld over 27 soorten, waaronder 21 zandhalmuiltjes, 9 muisbeertjes en 7 peppel-orvlinders. Een kleine maand later, op 1 september zaten er daar 47 vlinders verdeeld over 13 soorten, met de vierkantvlekuil als meest talrijke (24 stuks) en ook 9 zwart weeskinderen. In de Zump zaten in de avond van 11 augustus 34 vlinders op de stroop, verdeeld over 13 soorten. De huismoeder was koploper met 9 vlinders en ook hier zaten flink wat zwart weeskinderen (6 ex.).

Lamp en laken

In de periode tussen april en oktober worden in de Zump al een aantal jaren nachtvlinders gelokt met een opstelling van een lamp en een laken. Door de lamp raken de nachtvlinders gedesoriën-

teerd en gaan op het witte laken zitten waardoor je ze mooi kunt waarnemen. In 2023 hebben we zo zes avonden nachtvlinders gelokt. Het resultaat was nogal wisselend. Er waren avonden dat er drie uur werd gewacht en uiteindelijk slechts twee vlinders op het doek kwamen, maar op de topavonden werden tientallen vlinders verdeeld over meer dan 20 soorten waargenomen. In mei werd de zeldzame sleedoordwergspanner waargenomen. Tijdens de nationale nachtvlindernacht op 15 september werd de opstelling neergezet en kwamen er diverse 'nieuwe' nachtvlinderaars meekijken.

Monitoring met vallen

De nachtvlindervallen zijn er in verschillende vormen. Een groeiend aantal mensen maakt gebruik van de led-emmers (emmers met een ledlamp) die met een batterij overal zijn neer te zetten. In de emmer zitten eierdozen waar de nachtvlinders na desoriëntatie door het licht een plekje zoeken. Daarnaast wordt door een vijftal leden al jarenlang in Culemborg (3 locaties), Tricht (1 locatie) en Buurmalsen (1 locatie) met regelmaat gewerkt met kisten of zogenaamde skinnervallen. Nadat een val een nacht met de lamp aan gestaan heeft, wordt hij de volgende dag geleegd. Na determinatie en tellen wordt de vangst weer losgelaten. De vallen werden variërend per locatie tussen de 6 keer tot 25 keer gezet. In de eerste maanden leek het aantal vlinders achter te blijven met andere jaren maar dat trok gedurende het jaar bij. Er werden, een beetje afhankelijk van de locatie rond de 80 soorten gevangen. De opvallendste nachtvlinders waren de Diana-uil (Culemborg), de drievlekspanner en paddenstoeluil (meerdere locaties), de gelijkjnde grasuil (Culemborg) en de witkraagrietboorder (Buurmalsen). Soorten zoals de kadeni-stofuil, de splinterstreep en de maansikkeluil waren een paar jaar geleden bijzonder maar lijken steeds algemener te worden.

Jaarverslag Insectenwerkgroep

Fotografie Annette van Berkel

*Hommels worden geteld in
monitoringroute in de Zump*

Idylle Parkstrook deels ingezaaid

Idylle Parkstrook gefaseerd gemaaid

Overige insecten

Veel insectenwerkgroepleden houden zich bezig met zweefvliegen, wilde bijen, kevers, wantsen en andere soortgroepen. Zo telt Anja de Wit al vijf jaar schietmotten (bijvangst in de nachtvlinderval).

Excursies en communicatie-uitingen

Om insecten onder een breder publiek onder de aandacht te brengen, zijn de leden van de insectenwerkgroep betrokken bij excursies en communicatie-uitingen.

Excursies

Er zijn drie openbare excursies gehouden nl. naar de Diefdijk, De Geeren en de Steenwaard waar speciaal naar libellen werd gekeken. Er werden vele soorten gezien zoals bruine korenbouten en plasrombouten.

De insectenwerkgroep organiseerde voor de jeugd een excursie over hommels, begeleid door Tijn Smeeman, en over nachtvinders, begeleid door Kars Veling.

Communicatie naar buiten

Annette van Berkel schreef voor de Hak-al een aantal artikelen over het hoe wilde bijen de winter doorkomen en over de interactie tussen de klimop en de klimopbij. Daarnaast schreef ze in de rubriek 'Aha, op die manier' hoe zij insecten fotografeert.

Het programma Buitengewoon van TV Gelderland besteedde aandacht aan het natuurontwikkelingsgebied Leidsche Hoeven waarbij Karin Verspui een toelichting gaf op de ontwikkeling van de libellenfauna bij de gegraven poelen.

Aan het einde van het jaar gaven Annette van Berkel en Kars Veling samen een lezing over de dagvlinderstand van de afgelopen 15 jaar.

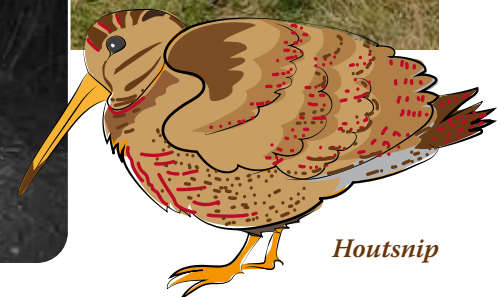
Voor 2024

Om kennis over insecten te delen gaat de insectenwerkgroep in 2024 twee workshops geven: één over hommels en waarschijnlijk één over sprinkhanen (zie jaarplanning op de website).

Activiteiten in afstemming met de gemeente

Bij de brede school in de Parklaan is een Idylle aangelegd. Aangezien de schoolkinderen bij het inzaaien wat te enthousiast zaaiden bleef een deel van de Idylle zonder zaad. Dat deel is later door de bijenbrigade alsnog van zaad voorzien. De Idylle wordt goed gefaseerd gemaaid door de gemeente.

In mei waren leden van de NVWC getuige van de bestrijding van eikenprocessierupsen met aaltjes of nematoden. Deze manier van biologische bestrijding doodt ook alle andere rupsen op de bomen. De NVWC heeft dit bij de gemeente aangekaart met als resultaat dat betere afspraken worden gemaakt tussen de gemeente en de uitvoerende partij. 🐛

Houtsnip

door Johan de Kruijf

Activiteiten dit jaar bestonden grotendeels uit onderzoek met cameravallen. Vanaf dit jaar is dit ook op het ecoduct Autena. Dit is het verbindende ecoduct van natuurgebied Bolgarie bij Zijderveld naar de overzijde bij Hagestein. Dit gebied valt onder het Utrechts Landschap. We deden al onderzoek bij ecoduct Lage Veld, dit is in het Beesdsche Veld, onder beheer van Staatsbosbeheer.

Jaarlijks maken we voor het Utrechts Landschap, Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat een verslag van de waarnemingen. In beide gebieden hadden we dit jaar dit jaar frequente beelden van bunzing, boommarter, steenmarter, wezel, vos, egel en reeën en diverse muizensoorten. Soms ook vogels op de camera, zoals houtsnip, bosuil, groene specht, havik en bosuil. Met speciale opstelling van geurstoffen proberen we ook bij de boommarter aan de hand van halspatronen te kijken om hoeveel exemplaren het gaat. Dit heeft nog niets opgeleverd.

Op verzoek van Staatsbosbeheer zijn we ook doorgegaan met de monitoring bij een dassenburcht in Maurik. Dit jaar geen beelden

van jonge dassen. Er zijn veel contacten geweest met de provincie om deze plek veiliger te maken door afscherming, maar dat heeft niets opgeleverd. Recent is er in samenwerking met Das en Boom en Staatsbosbeheer een brandbrief naar de provincie gestuurd. Ook zijn we wezen kijken op een andere plek, zo'n 5 km verderop met vergelijkbare problematiek. Ook hier was al eerder een das doodgereden. Ook dit werd gemeld bij de provincie. Hopelijk leidt dit nu eindelijk tot resultaat. In de West Betuwe vormen de dassen een zeer kwetsbare soort, die zomaar kan verdwijnen, als er geen actie op wordt gezet.

Ook werden camera's geplaatst bij een locatie langs de Diefdijk. Hier hebben we geprobeerd de aanwezigheid van hermelijnen vast te stellen met behulp van zogenaamde struikrovers. Een holle buis met achterin de camera en voor de opening een geurstof, meestal sardientjes. Hier dit jaar vooral mooie opnames van wezel. Ook komend jaar willen we in ieder geval doorgaan met de onderzoeken met wildcamera's op de beide ecoducten en in Maurik. De werkgroep draait nog steeds op een klein aantal enthousiaste leden, zou je het leuk vinden om eens mee te gaan of mee te helpen met de onderzoekjes, neem contact op met Jurgen Geven via zoogdierencoor@nvw.nl 🐦

door Harry van de Warenburg

Zo langzaam aan wordt de achterstand in onderhoud na de coronaperiode ingelopen. Het bestand van locaties waar de werkgroep actief is rond Culemborg bestaat uit:

- Werk aan het Spoel, noord- en zuidzijde
- Armenboomgaard naast Werk aan het Spoel, ondersteuning vrijwilligersgroep
- Merkx, Beusichemsedijk
- Redichemse Waard, ondersteuning vrijwilligers van het Collectief
- Uiterwaarden ter hoogte trektelpost NVWC
- Uiterwaarden einde Weidsteeg (kaasboerderij)
- Van Malssen, Weidsteeg/Beusichemsedijk

De Armenboomgaard en Redichemsewaard zijn nieuwe locaties en daar is in 2022 en 2023 drie dagen gesnoeid. Daarentegen worden de knotwilgen bij de Bol niet meer door ons gesnoeid vanwege wisseling van eigenaar.

Dat er sprake is van klimaatverandering merken ook wij. De laatste jaren zijn natter, in combinatie met storm is er vaker noodzaak de werkdag af te gelasten. Vorig jaar werd 1 dag in januari afgelast. In november en december zijn de werkdagen eerder beëindigd vanwege slecht weer. Koud is niet erg maar continu regen is niet fijn en niet te doen.

Totaal zijn er in 2023 bij Merkx 45 en op de Redichemsewaard 25 knotwilgen gesnoeid. Het hout is deels meegenomen of versnip-

perd. De werkgroep beschikt over voldoende gereedschap en vervanging is (nog) niet aan de orde. De nieuwe elektrische kettingzaag bevat prima, alleen 2 accu's bleken in de praktijk onvoldoende. Afhankelijk van de zwaarte van de takken, weersomstandigheden en dergelijke is de praktijk dat een volle accu ongeveer 1,5 uur meegaat. Het bestuur van de NVWC heeft ingestemd met de aanschaf van een derde accu omdat bijladen op locatie niet altijd mogelijk is en de accu dan ook niet volledig is opgeladen.

De werkgroep heeft twee gecertificeerde kettingzagers, Wim Smits en Otto Deggeler. Zij werken vooral in de bomen en op de grond bij het verwerken van de langere en dikke stammen. Een enkele vrijwilliger zaagt ook in de bomen met de hand maar de rest is

vooral bezig met het kleiner maken van takken en het verslepen naar verzamelplekken.

Gemiddeld zijn er zo'n 15 vrijwilligers actief vanuit de werkgroep. Gezien de gemiddelde leeftijd, vergrijzing, is versterking wenselijk. Het is leuk werk in de buitenlucht, behoud van de knotwilg in het landschap en als plaats voor vogels, planten, insecten etc. Daarom, kom een keer kijken en meehelpen.

Ook in 2024 zal de werkgroep weer actief op de diverse locaties.

Voor meer informatie kun je terecht bij:

Harry van de Warenburg 06-44704754 en Wim Smits 06-22905551 🐦

door Cees van Appeldoorn

Vanaf februari tot en met oktober zijn we voor controles op pad geweest met de leden van de nestkastwerkgroep: Sjenja Krol, Han Sloots, Louis Raetsen, Jurgen Geven, Johan de Kruif, Leo van der Kooij, Gerrit van Utrecht, Anton Belser, Harry van de Warenburg, Willem van Rooij en ikzelf.

In totaal hebben we zo'n tachtig nestkasten schoongemaakt. We hebben ook nieuwe kasten opgehangen, gedeeltelijk omdat er kasten aan vervanging toe waren of omdat we er een nieuwe locatie bij hebben. We hebben een paar locaties moeten laten vervallen omdat de kasten niet meer geschikt waren en niet bewoond werden.

Torenavalken

Tijdens de controle van de locatie Paarden Heerlijkheid in oktober zagen we dat er een nestkast van de boom gevallen was. Die hebben we meegenomen en hersteld. Het dak moest vernieuwd worden, de rest was nog in goede staat.

Op de Goilberdingerdijk bij de geitenboerderij aan de Brugsteeg en in de Eendenkooi hebben we drie nieuwe nestkasten opgehangen. Op een van de locaties zijn twee jonge torenvalken uitgevlogen.

In de kapschuur (zie foto's) van het dakspant van de OVB aan de Busterweg troffen we een adult met vier jongen aan. Deze zijn uitgevlogen, constateerde Harry van de Warenburg.

Ten opzichte van 2022 is 2023 voor de torenvalken desondanks een moeilijk jaar geweest. In totaal hebben we 16 torenvalkennestkasten gecontroleerd en waarvan er 1 bezet was.

Bosuilen

Op een locatie waar een nestkast binnen hangt, troffen we een adult met 1 jonge bosuil aan. Deze is vervolgens uitgevlogen. Ook voor de bosuilen was 2023 een slecht jaar ten opzichte van 2022.

In totaal hebben we 11 bosuilennestkasten gecontroleerd. Helaas was er geen enkele nestkast bezet.

Kerkuilen

Van de familie Adema ontvingen we een e-mail. Zij controleren de kast met een camera en zij zagen een adult met vijf jonge kerkuilen in de nestkast.

Helaas werden ook twee jonge overleden uilen in de nestkasten gevonden. We troffen ook koude eieren aan van een overleden kerkuil zonder ring. De kerkuil lag samen met een spreek in de nestkast. In de nestkasten vonden we regelmatig broedsel van holenduiven. Onder de nestkasten zijn ook de nodige braakballen gevonden. Met de kerkuilen gaat het in 2023 gelukkig veel beter dan in 2022. Er zijn 20 jonge kerkuilen aangetroffen die ook zijn uitgevlogen. In totaal hebben we 27 kerkuilennestkasten gecontroleerd waarvan er 6 bezet waren.

Steenuilen

In maart 2023 werd in een van onze nestkasten in Rijswijk een steenuilenpoot met ring gevonden. De gegevens van de ring waren 3.686.423 Vogeltrekstation Arnhem. Theo Boudewijn kon de volgen-

Torenavalken broeden buiten de nestkasten

de terugmelding geven. "Het dier is 11 jaar en 8 maanden oud en behoort hiermee tot de oudere steenuilen. Hij is geringd in Cothen aan de overkant van de Lek. Hij heeft geen grote afstand afgelegd. Ik vermoed dat dit het mannetje is dat bij het broedpaar van de familie Van Keulen hoort. Het vrouwtje hebben we zelf geringd. Hopelijk vindt de vrouw snel een nieuwe man, zodat ze dit jaar weer tot broeden komen. Ben heel benieuwd of er dit jaar eieren zullen zijn."

In een appelboomgaard in de Betuwe hebben we een nieuwe steenuilennestkast geplaatst. Er broeden daar steenuilen onder de dakpannen van de boerderij. We hopen dat ze de nestkast gaan gebruiken.

In mei troffen we in de nestkast op de locatie in Asch een marter aan. Dat hebben we nog nooit meegemaakt!

Voor de steenuilen is 2023 een iets beter jaar dan 2022. Er zijn 18 jonge steenuilen uitgevlogen.

In totaal hebben we 26 steenuilennestkasten gecontroleerd waarvan er 5 bezet waren. 🦉

Resultaten broedsels (aantallen jongen)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Torenavalken	15	4	13	7	8	27	22	6	4	6
Bosuilen	3				9	7	1	4	3	1
Kerkuilen	22		19		4	29	11	1	1	20
Steenuilen	4	15	12		10	18	21	14	15	18

*Marter in een steenuilenkast
Rechts een nieuwe steenuilenkast*

Wegen en ringen van de kerkuilen

Goed gezien tussen Lek

Bijzondere vogelwaarnemingen in 2023

Juvenile visarend met kleurring, Lek Culemborg 12 augustus 2023. De vogel was geringd bij Zierzow in het oosten van Duitsland. In oktober is de vogel weer gezien in Engeland in het Linford Lakes Nature Reserve bij Milton Keynes. Paul van Veen.

Links tabel fenologie 2023 met de eerste waarnemingen van het jaar.

De waarnemingen die vermeld worden in de subsite van de NVWC van waarneming.nl bestrijken een gebied dat groter is dan het werkgebied van de NVWC.

Ook tellen we meldingen van net boven de Lek en onder de Linge mee en uit de Everdingerwaard. Dus de titel van deze rubriek dekt niet helemaal de lading.

Soort	vroegste 2023	vroegste 2022	Vroegste ooit
Merel (eerste zang)	7 januari	2 januari	2 januari 2022
Zanglijster (eerste zang)	9 januari	1 januari	1 januari 2022
Tijftjaf (eerste zang)	14 februari	14 februari	30 januari 2018
Grutto	19 februari	13 februari	3 februari 2002
Blauwborst	15 maart	10 maart	23 februari 2019
Oeverzwaluw	17 maart	1 april	28 februari 2019
Boerenzwaluw	22 maart	23 maart	11 maart 2011
Zwartkop (eerste zang)	23 maart	24 maart	15 maart 2020
Rietzanger	24 maart	22 maart	22 maart 2022
Fitis	24 maart	23 maart	9 maart 2007
Huiszwaluw	2 april	9 april	28 maart 2015
Purperreiger	3 april	3 april	30 maart 2014
Boompieper	5 april	30 maart	30 maart 2017
Koekoek	10 april	13 april	7 april 2011
Gierzwaluw	10 april	23 april	vroegste ooit
Sprinkhaanzanger	14 april	12 april	2 april 2017
Grasmus	14 april	13 april	3 april 2021
Braamsluiper	16 april	14 april	7 april 2019
Kleine Karekiet	17 april	9 april	30 maart 2014
Tuinfluit	22 april	17 april	11 april 2014
Bosrietzanger	3 mei	5 mei	26 april 2020
Grauwe Vliegenvanger	3 mei	7 mei	17 april 2020
Wielewaal	4 mei	1 mei	12 april 2016
Spotvogel	8 mei	9 mei	30 april 2012

door Berry Lucas

In het onderstaande verslag bespreek ik per maand weer de highlights van vogelwaarnemingen in 2023 in onze regio, zoals ingevoerd in waarneming.nl en trektellen.nl. Ik heb daarbij gelet op nieuwe, zeldzame of schaarse (onder)soorten of een opvallende toe- of afname van een vogelsoort (met de kans dat ik misschien een soort of opvallende waarneming over het hoofd heb gezien). In het waarnemingsgebied tussen Lek en Linge kregen we er twee bijzondere soorten bij, namelijk de struikrietzanger en de graszanger. In totaal zijn er 102 soorten en ondersoorten ingevoerd, afgezien van de exoten.

Baltsende geoorde futen in zomerkleed, afgraving Redichemse Waard 14 april 2023. Paul van Veen.

Mannetje woudaap, omgeving Asperen, 2 juli 2023. Johan Janssen.

Wat betreft het weer, was het een afwijkend jaar. 2023 was zowel het natste als het warmste jaar sinds het begin van de metingen, met een recordwarme juni. Afgezien van wat vorstdagen in december en wat sneeuw die niet lang bleef liggen, stelde de winter niet veel voor. Weersomstandigheden hebben behoorlijke invloed op de soorten en aantallen vogels die we kunnen waarnemen gedurende het jaar. Ook op langere termijn zijn verschuivingen in aantallen meldingen van soorten te zien, die gerelateerd kunnen worden aan klimaateffecten. Aan de hand van lijstjes met losse waarnemingen zijn trends echter moeilijk vast te stellen, onder meer omdat er sprake is van waarnemerseffecten als er niet systematisch wordt geteld. Zeldzamere soorten worden eerder genoteerd dan algemene soorten die afnemen, op den duur worden zeldzamere soorten die toenemen minder ingevoerd omdat men ze gewoon gaat vinden, het aantal waarnemers dat gegevens invoert is toegenomen in de loop der tijd waardoor er een positieve trend lijkt te zijn, enz. Ondanks deze effecten kun je wel concluderen dat soorten – al dan niet tijdelijk – oprukken of juist afnemen of op andere tijden in het jaar verschijnen.

Januari

Het waren niet echt weersomstandigheden voor veel en leuke wintergasten. Al mag je de **Noordse goudvink** hier wel onder scharen. Voor het laatst was de soort gezien op 5 november 2005. Ten tijde van een landelijke invasie vlogen er toen 15 Noordse goudvinken over de trektelpost in de Redichemse Waard. Op 10 januari herkende Bas Engels aan de hand van het (opgenomen) geluidje weer een vrouwtje van deze noordelijke ondersoort van de goudvink in de Tichelterreinen. Tom Zeegers kwam daar achteraan met een waarneming op gehoor van een overvliegende *pyrrhula* op Sprokkelenburg. • Een eerstewinter **roodhalsgans** zwierf in de eerste weken van het jaar door de Lek-uiteerwaarden. Later in februari foerageerde er een adult exemplaar in de Beusichemse Waard. • De **waterpieper** wordt in het winterhalfjaar steeds meer gezien. Op 22 januari trof Peter van Horssen zelfs 38 foeragerende vogels aan in het Lage Veld bij de Woerdsteeg. • **Toppers** (ofwel toppereenden) zijn bij ons uitzonderlijk, dus de waarneming van twee vrouwtjes en een mannetje op 24 januari nota bene in een brede sloot in de nieuwbouw van Parijsch mag verrassend genoemd worden (door Petra Janssen). Op de laatste dag van het jaar fotografeerde Johan Janssen een vrouwtje in de Everdingerwaard.

Februari

Ook de relatief warme februari gaf weinig aanleiding tot het zien van veel echte wintersoorten, dit is het beeld van de laatste jaren. • Jaarlijks worden er wel één of enkele **middelste zaagbekken** gezien, dit maal op 11 februari een vrouwtje nota bene in een van

de brede sloten van Parijsch (Theo de Vries). • De meeste vogelaars beleven wel een echt wintervogelgevoel aan een waarneming van **nonnetje**. Met 19 waarnemingen van één of twee stuks werd het nonnetje ondanks de kwakkelwinter nog regelmatig gezien, tot in maart toe. • De **zwarte specht** is een soort die je in ons gebied moeilijk kunt voorstellen, maar opvallend genoeg wordt hij de laatste jaren regelmatig gemeld op waarneming.nl. Ditmaal een roepende vogel op Werk aan 't Spoel op 23 februari (door Joke Stoop). • Nwc.waarneming.nl laat 17 **matkop**-waarnemingen in 2023 zien, waarvan de meeste in deze maand. Deze score mag wel een dieptepunt genoemd worden. In 2015 waren het er nog 92, en elk jaar neemt het af. Hopelijk blijven we in de toekomst het kenmerkende roepje van de matkop horen.

Maart

Een **bokje** neem je vaak pas waar op het moment dat je er in drassig terrein bijna per ongeluk op stapt en de vogel op het laatste moment opvliegt. Twee keer waargenomen in maart, in de Everdingerwaard en de Beusichemse Waard. • De eerste **bruine kiekendieven** worden doorgaans in maart gezien. Het valt op dat het aantal waarnemingen de laatste jaren toeneemt. In 2023 zijn maar liefst 426 waarnemingen doorgegeven. • Op 22 maart ontdekte Eirik Kersten een vrouwtje **rouwkwikstaart** in de Redichemse waard tussen dertig witte kwikken. • Ik zou bijna de **zeearend** overslaan, want we kijken niet meer zo op van een alert voor deze soort. Elke waarneming is echter spectaculair genoeg om te melden. De vliegende deur werd 23 keer vastgelegd, vooral in maart. Een zeearendenpaartje broedde zelfs aan de rand van het in dit artikel beschreven waarnemingengebied. • Terwijl de **goudplevier** in vergelijking met vroeger veel minder op waarneminglijstjes voorkomt, was het aantal van 2218 goudplevieren dat op 11 maart over Werk aan 't Spoel vloog wel weer uitzonderlijk. Het was sowieso een te gekke trekvogeldag, waarop Bas Engels ook nog 54 andere soorten zag zoals 152 kemphanen, 45 ooievaars, 12 kraanvogels, kleine en wilde zwanen en liefst 5 rode wouwen.

April

Paul van Veen maakte op 14 april een fantastische foto van een prachtig baltsend paartje **geoorde futen** op de afgraving Redichemse Waard. • Een zingend exemplaar van een verdwenen legendarische soort van onder meer onze uiterwaarden, de **grauwe gors**, werd op 17 april ontdekt door Ronald Jansen in de Everdingerwaard. De vogel was helaas dezelfde dag ook weer gevlogen. • De **raven** die tegenwoordig succesvol broeden in het Lage Veld zijn een mooie aanvulling op het vogelpallet in ons werkgebied. In april werden de eerste nestelingen gezien. De hele zomer kon het paar met vier opgroeiende jongen bekeken en gefotografeerd wor-

Zwarte Ooievaar, Nieuwe Hoeven - Nieuwe Graafsteeg, 19 augustus 2023. Johan Janssen.

Grijskoppurperkoet met een kwekersring, Oude Beesdse Weg, 16 december 2023. Paul van Veen.

den. • Gezien de berichten dat **stelkluten** en andere soorten de extreme droogte in het zuiden ontvluchtten naar noordelijke streken op zoek naar waterrijke gebieden, was er hoop op grote verrassingen ook bij ons. Het bleef echter beperkt tot een paartje stelkluten dat op 10 april paringsgedrag vertoonde in de Everdingerwaard en Goilberdingerwaard maar daarna ook weer snel vertrokken was (Jan Dirk Buizer, Bert Kasius). • Aardig was de waarneming van een jagende **velduil** in de Buitenwaard op 26 en 27 april door Agaath Dankers, die tot haar verrassing er daar opnieuw een zag op 15 mei. In september en november waren er ook waarnemingen elders in het gebied. • Terwijl in 2021 erg veel waarnemingen werden doorgegeven van de **Engelse kwikstaart**, en in 2022 geen een, hadden we dit jaar weer twee *flavissima's* op doortrek. Het betrof een man in de Beusichemse Waard op 27 april, en een op 6 mei in de Everdingerwaard.

Mei

Bijna elk jaar nu duikt er wel een **draaihals** op in ons gebied in het voorjaar. Het gaat waarschijnlijk om Scandinavische doortrekkers. Ditmaal verbleef er een op 2 en 3 mei in de Everdingerwaard. • Op meerdere dagen van eind april tot half mei pleisterden kleine groepjes **Noordse kwikstaarten** in de uiterwaarden. Het hoogste aantal was negen exemplaren op 6 mei in de Everdingerwaard. • De laatste drie jaar zien we weer iets meer **kemphanen**. Op 6 mei werd een mooi aantal van 36 pleisterende exemplaren gezien door Thierry Jansen in de Everdingerwaard. • De in ons land sterk bedreigde **grote karekiet** bezoekt deze contreien weer bijna jaarlijks. Dit jaar een zingend exemplaar op 10 mei bij De Waai, door Danny Eijsackers. • Ik had zelf de indruk, en dat wordt gestaafd door het aantal waarnemingen, dat er hier (veel) minder steltlopers als ruiters, plevieren en strandlopers op doortrek waren in 2023 dan eerdere jaren. Maar de **krombekstrandloper** op 10 mei in de Everdingerwaard maakte voor Jeroen Brandjes weer veel goed. • Er waren wel meerdere waarnemingen van de **Temmincks strandloper** in mei en in augustus-september. Johan Janssen fotografeerde er zelfs vier tegelijk in de Everdingerwaard. • **Roodpootvalken** op doortrek zijn altijd een leuke bonus, en al helemaal als het er twee zijn op je Big Day, op 13 mei door Daniel Beuker gemeld, noord trekend bij Buurmalsen. • Er is sprake van een toename van de **zwarte ibis** in zuidelijk Europa en in Nederland worden er het hele jaar door meerdere aangetroffen. Zo ook op 13 mei in de Everdingerwaard een overvliegend exemplaar van deze moerasvogel (Johan Janssen, Rob van Beers). • Aan de hand van de meldingen van **middelste bonte specht** van mei tot begin dit jaar in Mariënwaerd en het aanliggende Lage Veld, kan men denk ik wel concluderen dat deze bosvogel zich definitief als broedvogel in onze omgeving gevestigd heeft. • Eind mei was er een (verborgen) waarneming van een **buidelmees** ergens in het waarnemingengebied (ik vermoed de Everdingerwaard). Het zou mooi zijn als er ook echt sprake is van een broedgeval.

Juni

Bijna jaarlijks treffen we in het gebied wel ergens de **grauwe klauwier** aan, een soort die het in Nederland tegenwoordig goed doet. Naast het vrouwtje eerste kalenderjaar op 22 augustus in de Everdingerwaard, is er een vervaagde waarneming op 4 juni (ik vermoed in de Steenwaard). Het kan natuurlijk altijd gebeuren dat de soort in onze omgeving gaat broeden. • De laatste paar jaar broeden er **krooneenden** in de uiterwaarden ten westen van Culemborg. Ook dit jaar: Jeroen Brandjes zag op 5 juni in de Everdingerwaard een vrouwtje met minstens vijf pullen in de oeverbegroeiing zwemmen met aldaar ook vier ronddobberende mannen. • Een verrassing was de rustende **reuzenster** op 5 juni in de Everdingerwaard. Op 20 augustus trokken er ook nog twee richting oost over de Lek bij Beusichem (Tom Zeegers). • De **bonte vliegenvanger** is een regelmatige bezoeker in voor- en najaar, maar dit jaar waren er onder meer ook twee waarnemingen begin juni (Caetshage en Honswijk) wat toch al wel erg ver in het broedseizoen ligt. • Dé ontdekking van 2023 en een nieuwe (maar ook gezien de trend wel enigszins verwachte) soort voor het gebied was de zingende **struikrietzanger** bij de spoorwegovergang van de Zeedijk. Zie het relaas van Gerrit-Jan Klop over zijn bijzondere ontdekking op 16 juni in Hak-al 2022-3. • Van 20 juni tot 2 juli riep een mannetje **woudaap** goed zichtbaar voor fotografen, naar het schijnt in de buurt van Asperen (de informatie is verborgen op waarneming.nl). Al kan ik het niet goed beoordelen, een broedgeval is niet uitgesloten. • **Casarca's** zien we doorgaans als exoten, maar de grotere groep van 11 op de Lappenheide-plas op 21 juni was toch wel een bezienswaardigheid. • Er werden hier nog niet eerder zoveel **kruisbekken** gemeld als in 2023, te weten 34 waarnemingen van 366 exemplaren. Groepjes trekkende vogels uit Scandinavië waren hier al vanaf juni te zien en dat ging door tot in november. Peter van Horssen zag er zelfs 75 op 22 juni bij Tricht. • De enige betrouwbare **kwartel**-melding was van een nachtelijk overvliegend exemplaar in de Beusichemse Waard, door Wim Janssen op 25 juni. • Op vijf plekken in het gebied werden **zwarte ooievaars** gespot. Leuk was de waarneming op 25 juni van twee juveniele vogels in de Nieuwe Hoeven (Peter van Horssen). • **Wespendieven** zijn inmiddels een vast element in het werkgebied, ook in de zomer. Ze worden op de voet gevolgd en geregistreerd door met name Paul van Veen. Zelf zag ik op 28 juni een baltsend paar boven de Leidsche Hoeven. Opvallend in 2023 was dat wespendieven op meer dan twee keer zoveel plaatsen als voorheen zijn gemeld (in 46 kilometerhokken).

Juli

Nog een nieuwe soort voor Culemborg e.o. was de **graszanger** die Arjan Brenkman zag en hoorde in de Regulieren op 9 juli. De vogel vertoonde zijn opvallende baltsvlucht. Helaas was de graszanger daarna ook weer weg. De soort neemt sterk toe als broedvogel in Nederland volgens Sovon, dus wie weet zien we hem nog eens terug. • Joop Oosterlee en Ad Hoekstra meldden twee **witooigeenden** in de Everdingerwaard op 19 juli.

Baardman, Everdingerwaard, 7 november 2023. Johan Janssen.

Augustus

Drie waarnemingen van **grauwe kiekendief** in 2023, onder andere een man in de Steenwaard op 8 augustus (Gerrit-Jan Klop). • Tom Zeegers pikte boven de Voorkoop op 19 augustus twee **duinpiepers** op, zuidwest vliegend • Een **kleine strandloper** op 23 augustus in de Everdingerwaard werd door Johan Janssen gefotografeerd en bleek geringd te zijn op een Noors ringstation. • Zowel in augustus als in december wandelde een **grijskoppurperkoet** door het gebied. Eerst langs de Oude Beesdseweg en later langs de Kooiweg-Oost. De vogel in augustus was ongeringd maar wel erg tam, de vogel in december had een kwekersring. In beide gevallen mag aangenomen worden dat het om een escape gaat uit een collectie. Er waren meerdere gevallen van deze exoot uit Centraal-Azië de afgelopen jaren elders in het land.

September

Op 2 september zagen Bram Rijkse en Jeroen Steenberg een **kleine jager** bij parkeerplaats de Heulse Waard achter een kokmeeuw aanjagen. De vierde waarneming in het gebied van deze zeevogel, dus beslist een zeldzaamheid hier. • Ook leverde 2023 driemaal een **steppiekiekendief** op. Louis van Oort in Geldermalsen werd op 6 september geattendeerd door alarmerende boerenzwaluwen terwijl hij de krant aan het lezen was, en dat leverde hem een tuinsoort op in de vorm van een adult, noordwest vliegend mannetje. • De **koereiger** rukt op, en hoe! Er zijn 92 waarnemingen doorgegeven van augustus tot in december in wisselende groeps grootte. Op 13 september zat er een groep van minimaal 16 vogels in de Steenwaard. Daarnaast kunnen ook regelmatig vrije ongeringde koereigers bij dierenpark De Paay bekeken worden, net als overigens meerdere kwakken. • Er werden ook behoorlijk wat **kleine zilvreigers** doorgegeven. Van 22 tot 24 september zat er onder meer een groep van 16 kleine zilvreigers in de Everdingerwaard. • De **visarend** zit in de lift, met 112 waarnemingen in 2023 (hoogste aantal was echter in 2020 met 136 waarnemingen). Er werd ook nog een heel late vogel gezien op 16 juni boven de Steenwaard. • Na enkele jaren zonder een **bladkoning**-waarneming vonden Gerrit-Jan Klop en Daniël Beuker er weer een in de wijk Eva Lanxmeer, op 27 september.

Oktober

De **zilverplevier** is niet zo'n algemene verschijning bij ons, dus de 7 overvliegende plevieren op 1 oktober in Tricht gezien door Peter van Horssen zijn vermeldenswaardig. • Op 8 oktober trok het recordaantal van **130 witte kwikstaarten** door op de trektelpost Redichemse Waard. • De aantallen **zwarte mezen** tijdens de najaarstrek wisselen nogal per jaar. Er was een klein piekje rond 22

Grote barmsijs, De Regulieren, 3 december 2023. Paul van Veen.

oktober; zo zag Tom Zeegers er 21 in verschillende groepjes over zijn huis vliegen. • Veel waarnemingen van **sijzen** in 2023, wellicht een kleine invasie. Ze werden vanaf september het hele najaar en winter gezien in rondtrekkende groepjes.

November

Het aantal gemelde **blauwe kiekendieven** was gedurende de afgelopen jaren tamelijk stabiel. Van de 24 vogels in 23 kilometerhokken werden de meeste gezien in november en december, zowel jagend als doorvliegend. • De **Noordse kauw** is niet zeldzaam, maar wordt meestal niet als zodanig herkend (aan de hand van de zijhalsstrepen). Dit jaar werd de *monedula*-ondersoort van de kauw weer twee keer op waarneming.nl gezet in deze maand. • Terwijl de goudhaan-aantallen af schijnen te nemen, doet zijn neefje de **vuurgoudhaan** het jaarlijks beter, waarschijnlijk door de zachtere winters. In 2023 is de soort 44 keer in 26 kilometerhokken ingevoerd. Ik had zelf op 12 november vier van deze vurige vogeltjes tegelijk in de tuin. • Op 17 november vlogen er **10 wilde zwanen** over Geldermalsen (Kamiel Hallmann), slechts de tweede waarneming van 2023. • De oostenwind blies op 16 en op 29 november weer eens grote groepen luid roepende **kraanvogels** op trek over onze regio (en onder meer over mijn huis). Er werden er naar schatting 660 geteld (dubbeltellingen niet uitgesloten) verdeeld over 16 waarnemingen.

December

Opvallend de laatste twee jaar zijn de winterwaarnemingen van **groenpootruiters**. In november, december, januari en februari zagen vogelaars regelmatig één of twee exemplaren in de uiterwaarden bij Culemborg. Ook voor groenpootruiters verandert het klimaat Overigens blijven ook andere trekkende soorten hier steeds vaker hangen in de winter, zoals lepelaars. • De laatste maanden van 2023 trok er een heuse invasie van duizenden **kleine en grote barmsijzen** door Nederland. De vogels zijn door een gebrek aan zaden in Scandinavië en Rusland deze kant opgedreven. In ons waarnemingengebied ging het in totaal om 76 waarnemingen met in totaal 1041 grote barmsijzen en niet nader gedetermineerde kleine of grote barmsijzen. In de Regulieren overwinterde lang een grote groep van zeker 200 stuks grote barmsijzen in en rond de elzenbosjes.

• Op een zestal plekken in 2023 werd de steeds zeldzamer wordende **kleine rietgans** waargenomen, waaronder een tweetal tussen de kolganzen half december op de graslanden tussen de Zwarte Kade en de Hennisdijk. • Kamiel Hallman was erg scherp en herkende de 'keelzakhoek van 56 graden' van een **grote aalscholver** langs de Linge tussen Tricht en Geldermalsen op 19 december. Dit was pas de tweede zekere waarneming van de nominatvorm *Phalacrocorax carbo carbo* in de regio. Gewone aalscholvers zijn van de ondersoort *sinensis*. • Met 22 waarnemingen van **rode wouwen** was het geen uitzonderlijk jaar. Wel bijzonder was de winterse rode wouw die op 27 december naar het noorden vloog bij de Culemborgse pont. In 2012 zwierf er ook een rode wouw rond in onze omgeving in de maand december. 🐦

Doe mee met het jaar van de **huismus** (2024)

De nestbouwfase is heel geschikt om de locatie van een mussennest vast te stellen (10-4-2010).

Vrouwetje huismus met gevangen juffer: jonge huismussen hebben veel insecten nodig om succesvol uit te kunnen vliegen (22-5-2010).

door **Jouke Altenburg**

Sovon en Vogelbescherming kiezen elk jaar een vogelsoort die wat extra aandacht kan gebruiken. De huismus is een van de bekendste en talrijkste vogels van ons land. Omdat het een groepsgebonden levende soort is, kan het lokaal lijken alsof er nog steeds veel huismussen zijn. Toch zijn hun aantallen sinds de jaren zeventig gehalveerd. In dit artikel vindt u achtergrondinformatie, tips voor een huismusvriendelijke tuin en een eerste beschrijving van de extra kennis die nodig is.

Huismussen hebben hun leven helemaal aangepast aan een door de mens gedomineerde omgeving. Ze zijn voor hun broedplek hoofdzakelijk gebonden aan bebouwing, al kunnen ze in de grote nesten van ooievaars of zeearenden broeden. Ook de bodemsoort speelt bij hun verspreiding een rol. In hoog Nederland (zand en löss) komen meer huismussen voor dan in laag Nederland (klei en veen). Het talrijkst komen huismussen voor in ruim opgezette woonwijken die in een betrekkelijk groene omgeving staan met veel kruiden en insecten. Ze nemen ook graag een zandbad. Een stukje braakliggend terrein, zandpad of paardenbak is daarvoor ideaal. Aan al die eisen van een lokale huismuspopulatie moet op korte afstand worden voldaan. Hun actieradius is doorgaans minder dan 500 meter.

De afname toegelicht

De afname van het aantal huismussen in Nederland wordt over het algemeen geweten aan het verlies van broedlocaties én een verminderd voedselaanbod. Dat komt onder meer door de dichte opzet van nieuwbouwwijken (minder tuinen en openbaar groen, dus minder dekking en voedsel) en moderne bouwwijzen c.q. dakrenovaties (broedlocaties gaan verloren). Maar ook in het landelijke gebied namen de aantallen af. Daar speelden onder meer een verminderd voedselaanbod door veranderingen in het landschap en teeltwijzen een rol. Al kunnen volwassen huismussen lokaal wel

profiteren van veevoer, dat 'voor het hek' in veestallen ligt. Jonge huismussen vestigen zich gemiddeld binnen een kilometer van de ouderkolonie, dus versnippering van populaties kan een probleem vormen voor hervestiging. De achteruitgang van de huismus vond niet overal in dezelfde mate plaats. De afname was het sterkst in de gebieden met de hoogste dichtheden. De landelijke achteruitgang werd enigszins gedempt door de grootschalige (b.v. Almere) maar ook kleinschaliger nieuwbouw van de afgelopen decennia.

Hoe kan de huismus stand verder herstellen?

De laatste jaren lijkt de achteruitgang van de huismus gelukkig gestopt. Natuur-inclusief bouwen wordt meer en meer gemeengoed. Het aanbrengen van (vervangende) nestgelegenheid bij renovatie en nieuwbouw lijkt vruchten af te werpen. Maar nestgelegenheid alleen is niet genoeg voor de huismus.

De hoeveelheid goed ontwikkelde struiken en heggen (dekking, ontmoetingsplaats, voedselbron) neemt in veel steden en dorpen nog steeds af. Huismusjongen hebben veel insecten nodig om op te groeien. Aanplant en gefaseerd beheer van (inheemse) bomen en struiken evenals het achterwege laten van gif scheppen daarvoor goede voorwaarden. Wil het herstel van de huismus doorzetten, dan moet er qua inrichting en beheer van openbaar groen én tuinen nog wel een tandje bij worden gezet.

Huismussen komen vooral in bebouwde omgevingen voor (8-4-2011).

Is uw tuin al huismusvriendelijk?

- o In heel wat tuinen kan de oppervlakte aan tegels en stenen worden verminderd en omgezet in groen.
- o Het laten begroeien van een schutting met klimplanten of - nog beter - het vervangen van de schutting door een brede heg van b.v. liguster of haagbeuk wordt door huismussen gewaardeerd.
- o Geef inheemse insectentekkende planten een plek in uw tuin (voor tips zie vlinderstichting.nl).
- o Gebruik geen gif.
- o Zorg in de buurt van een heg of struik voor een (zand)badje.

Tip: download de factsheet 'huismus' van de website van Vogelbescherming.

Het leefgebied van een groep huismussen is groter dan één tuin, dus vraag uw buurtgenoten om ook mee te doen.

Welke extra kennis is nodig?

Omdat de huismus vooral algemeen te vinden was in bebouwd gebied, kwam zijn negatieve trend aanvankelijk niet goed uit de verf bij de landelijke vogeltellingen. Die werden namelijk vooral in natuurgebieden en het buitengebied uitgevoerd. Verder mochten huismussen tot 1991 niet gericht worden geringd. Dat veranderde in 2007 met de start van het Meetnet Urbane Soorten voor vogeltellers (MUS) en het parallel gestarte ringonderzoek in tuinen (Ring-MUS). Maar nog altijd worden jaarlijks slechts enkele tientallen broedgevallen van de huismus systematisch vastgelegd. Dat is te weinig om het broedsucces van de Nederlandse huismuspopulatie goed te volgen.

Tip: kijk voor actuele mogelijkheden om bij te dragen aan meer kennis over de huismus op www.sovon.nl

Deze stadsrand voldoet aan alle voorwaarden die een flinke huismuspopulatie stelt (12-7-2020).

Er is nog steeds een wereld te winnen op het gebied van kennis over het effect van (herstel)maatregelen, broedsucces en overleving van de huismus.

Vragen?

Stel uw vraag over vogeltellingen aan de Sovon-helppesdesk:
E: helpdesk@sovon.nl

T: 024-7410410

Stel uw vraag over vogelvriendelijke tuinen aan de helppesdesk van Vogelbescherming:

W: www.vogelbescherming.nl/contact

T: 030-6937700

Het Jaar van de Huismus is een initiatief van Sovon Vogelonderzoek en Vogelbescherming Nederland, in samenwerking met het Vogeltrekstation en huismusonderzoeker René Oosterhuis. Jip Louwe Kooijmans wordt bedankt voor zijn tekstsuggesties. 🐦

Goudhaantjes en vuurgoudhaantjes

door Ellen Geleedst, fotografie Paul van Veen

Het verschil leren zien tussen goudhaantjes en vuurgoudhaantjes, daar was ik nooit aan begonnen. Zelfs in het vogelboek vond ik het lastig.

Ja, als je hem precies boven op de kop kunt zien, dan is het gelijk duidelijk waar het verschil in naam vandaan komt. Waar het goudhaantje een geel streepje heeft, heeft het vuurgoudhaantje een vurigere streep op de kop. Of eigenlijk is dit correcter: daar heeft het vuurgoudhaantje een vuriger minuscuul streepje op het hele kleine kopje. En dan zitten ze ook nog eens meters en meters boven je hoofd. Dus als je er met veel geluk eentje in de boomkruinen ziet scharrelen, dan zie je natuurlijk nooit het kopje van bovenaf. Om al die redenen was ik er nooit aan begonnen.

Prachtige foto

Maar een paar weken geleden kwam Paul na een rondje Plantage terug met een geweldige foto. Zo'n prachtige kleine vogel als een haast mysterieuze verschijning tussen de donkere taxus. Enfin, ik houd veel van de fotograaf en ben daardoor misschien niet objectief. Maar ik vind het een prachtige foto. Ik nam mij gelijk voor een stukje over goudhaan en vuurgoudhaan te schrijven, zodat deze foto in de Hak-al terecht kon komen. En zeg nu zelf, is het geen plaatje?

"Is dit nu een goudhaantje of een vuurgoudhaantje?", vroeg ik aan Paul. Ik weet dat ze allebei in de Plantage kunnen zitten in de winter. Volgens Paul was het overduidelijk. Het vogelboek kwam op tafel. Ik piepte nog iets over het verschil in petje, dat nooit te zien is (zelfs niet op deze prachtfoto!), maar zo gemakkelijk kwam ik er niet vanaf. Ik moest eraan geloven: zelfs ik zou nu gaan leren hoe je goudhaantjes en vuurgoudhaantjes uit elkaar kunt houden.

Goudhaantje versus vuurgoudhaantje

Ja, er is een verschil in petje. Maar als je goed naar de twee vogeltjes kijkt, heb je dat petje eigenlijk helemaal niet nodig. Het goudhaantje is in alle opzichten wat fletser en bescheidener getekend dan het vuurgoudhaantje. Die laatste heeft een forse witte oogstreep en wat wit onder het oog. En dan is er nog een geel gebied waar het kopje over gaat in het lijfje. Je zou het een schouder kunnen noemen, maar dat suggereert iets fors dat niet te vinden is in dit vogeltje van hooguit 9 centimeter. Het klinkt misschien nog steeds wat vaag, maar de plaatjes in het boek bestuderend, zag ik echt wel de verschillen. Goudhaantje wat flets, vuurgoudhaantje veel sprekender. En daarmee wist ik ook dat op de mooie foto van Paul een vuurgoudhaantje staat. Het gele vlekje en vooral de felle oogstreep zijn onmiskenbaar, eigenlijk! Wat nu twee moeilijk te onderscheiden soorten: het valt allemaal reuze mee.

Daarom voor een ieder hier even de proef op de som. De overige foto's hebben slechts een nummer, zodat iedereen zelf kan proberen met een vogelboek of met de website van de Vogelbescherming bij de hand (zoek op: 'Goudhaan versus vuurgoudhaan') wat er op de foto's staat. Helemaal onderaan dit artikeltje is de oplossing te vinden.

Tegenvaller

Trots was ik op het feit dat ik binnen een paar minuten had geleerd wat ik tot kort voor onmogelijk had gehouden. Ik wist nu gewoon het verschil tussen goudhaan en vuurgoudhaan! En ik ben er redelijk zeker van dat als het mij lukt ook echt iedereen het kan. Maar toen opende ik op YouTube even een filmpje op een voor mij tot dan toe onbekend kanaal: De Visdief. Daarin zou ook het verschil worden uitgelegd; wat nu ongetwijfeld een peulenschilletje zou zijn voor mij. Het begon met het goudhaantje: keurig zonder oogstreep. Jawel, als je het eenmaal weet... En toen de vuurgoudhaan, met in beeld de tekst:

- duidelijke wenkbrauwstreep

- geel met oranje streepje op de kop

Kennis die ik natuurlijk nu ook in huis heb, zo dacht ik. Maar werkelijk, je ziet op dit filmpje bovenin een struik iets kleins heen en weer hippen. Niks duidelijke wenkbrauwstreep, gewoon een hoop bewegende takken en daarin een vaag zichtbare, zeer actieve vogel. Ik kon er werkelijk geen wenkbrauw- of kruinstreep aan ontdekken. Een forse tegenvaller!

Ik ben bang dat ik moet constateren dat ik op plaatje en foto nu het verschil weet tussen goud- en vuurgoudhaantje en dat ik bij bewegend beeld weliswaar weet waarop ik moet letten, maar dat geeft nog geen garantie op succes. In het zeer interessante boek 'Verschenen of verdwenen', over verdwenen vogels of nieuwkomers in ons land in de afgelopen eeuw, wordt het heel treffend omschreven. Ik citeer (en het zijn woorden naar mijn hart): "Het verenkled is onmiskenbaar, maar helaas behoort het goudhaantje tot de orde der rusteloze soorten die zich zelden lang laten bekijken."

Nog wat feiten

Bijna zou ik vergeten te vermelden, dat het geluid van de goudhaan en vuurgoudhaan wel kan helpen hem in bos en park op te sporen. In ieder geval voor de jongeren onder ons, waar ik mijzelf ook nog toe mag rekenen. Het hoge geluid is een van de eerste vogels die wegvalt wanneer ons gehoor achteruit gaat. Daarom doen Paul en ik regelmatig samen een rondje Plantage; ik hoor deze kleinste vogeltjes van ons land nog wel, Paul absoluut niet meer. Paul met de kijker en ik met de oren blijkt een goede combinatie.

Goudhaantjes zijn bij ons trouwens wintergasten. Zij zijn veeleisender waar het broeden betreft. Beide soorten houden van naaldbomen, maar een vuurgoudhaantje heeft aan een paar naaldbomen al genoeg om tot broeden te komen. Zij zitten dan ook het jaar rond in de Plantage. Niet dezelfde exemplaren overigens, want met de seizoenen verschuift doorgaans ook de populatie. In winter en voorjaar gaat het dus om andere beestjes, maar ze zijn wel het hele jaar door waar te nemen (alle mitsen en maren die ik zojuist beschreef in aanmerking genomen).

Uit een verslag van Bas Engels uit 2022 ben ik te weten geko-

Foto 3

Foto 1

Foto 2

men, dat er in 1999 nog geen broedende vuurgoudhaantjes in de Plantage waren vastgesteld. In 2022 waren het opeens drie paartjes!
De wetenschappelijke naam van het goudhaantje is *Regulus regulus* en van het vuurgoudhaantje *Regulus ignicapilla*. *Regulus* betekent koning en dat *ignicapilla* kan vertaald worden met 'vuurkleurige kopveren'.

Dapper blijven proberen

Zelf beloof ik plechtig het dapper te blijven proberen; het goudhaantje en vuurgoudhaantje uit elkaar kunnen houden. Nu ik weet dat het in stilstaand beeld echt niet zo moeilijk is, vormen vliegende beesten de volgende stap. Ik ga ervoor. Rest mij nog de oplossing van onze foto's mee te delen: foto 1 en 3 zijn goudhaantjes en foto 2 en 4 vuurgoudhaantjes. Op foto valt het mee, toch? 🐦

Foto 4

Dierenambulance
Vianen en omstreken

door Gabriëlle van Appeldoorn,
Fotografie Frederique van den Biggelaar, Paula Huijskes

In deze rubriek neem ik je mee naar de dagelijkse gang van zaken bij Dierenambulance Vianen e.o. Deze keer ook een eerste kennismaking met de werkzaamheden die volgen nadat de ambulances terugkomen naar het Honk en met De Toevlucht, de stichting die in het wild levende dieren opvangt die hulp nodig hebben.

Ambulances die terugkomen van een rit brengen hun passagiers over naar de voorquarantaine. Hier beoordeelt de dierenarts de meegenomen nog in leven zijnde dieren. Dit zijn vrijwel uitsluitend inheemse (in het wild levende) dieren. Hele jonge, levensvatbare dieren gaan naar een couveuse in de couveuseruimte. Zieke dieren gaan naar de ziekenboeg of een van de drie quarantaineruimtes. Wanneer een dier meer dan 7 dagen zorg nodig heeft, brengen we het dier zo snel mogelijk over naar Vogel- en Zoogdierenopvang de Toevlucht in Amsterdam.

Is een dier onherstelbaar gewond, dan euthanaseert de dierenarts. Dit is altijd weer met een dubbel gevoel. Je wilt natuurlijk een dier graag redden maar als dat echt niet mogelijk is, dan is een verlossend spuitje echt de beste oplossing. Een dier laat je niet onnodig lijden.

Overleden dieren worden afgevoerd naar destructie. Een veilige manier om te zorgen dat er geen eventuele ziektes in het milieu terecht komen.

Paden NVWC en Dierenambulance kruisen

Meneer parkeert zijn auto op Het Hof in Culemborg en ziet in de grill van een andere geparkeerde auto een overleden uil zitten. Voorzichtig bevrijdt hij de uil en ziet dat deze geringd is. Dus bellen met de Dierenambulance. Met drie ambulances onderweg zal het even duren voordat we bij hem kunnen zijn. Meneer brengt de uil zelf wel even langs. Het beestje blijkt een steenuil en is ondanks het noodlottige ongeval vrijwel gaaf gebleven. Op het Honk wordt de ring afgelezen en ik vraag Theo Boudewijn of hij de steenuil toevallig geringd heeft. En jawel, er is een match. De steenuil is op 31 mei 2023 geringd als jong van 26 dagen in een nestkast aan de Erichemse Wal bij Buren. Hij zat met 1 ander jong in het nest. Helaas is hij niet oud geworden. De sterfte is vooral hoog als ze net het territorium van de ouders verlaten hebben en voor zichzelf moeten zorgen. Deze steenuil was deze moeilijke tijd succesvol doorgekomen. De vraag waar hij verongelukt is, kan niet beantwoord worden.

Stroppers op pad?

Een macabere melding uit Leerdam. Er hangt een gevild dier in een boom. Ambu 1 ging op onderzoek en trof inderdaad een gevild konijn aan, hangend in een boom. Onder de boom lag nog een overleden konijn. Die was nog compleet, had zijn velletje nog maar had wel een tie-wrap om zijn pootjes. Te erg voor woorden, hoe kun je dit doen? Normaal gesproken wordt in dit soort gevallen de politie ingeschakeld. Door het ontbreken van sporen en of aanwijzingen bleef dit nu achterwege.

Daarom

Necrose bij grote zilverreiger

Uit Gorinchem kwam een melding binnen over een reiger met een gebroken snavel die vast zat onder een veranda. Bij aankomst bleek het te gaan om een grote zilverreiger. De vogel was mager en bleef stil zitten. Gezien de verwondingen aan de snavel moet de reiger ergens tegenaan gevlogen zijn. Het bovenste deel van de snavel was aan het rotten en daardoor een stuk korter dan het onderste deel. Nog even werd aan de optie gedacht om het onderste deel van de snavel ook in te korten. Bij nader onderzoek bleek dat er in het onderste deel van de snavel breuken zaten en dat de reiger aan necrose leed. Dit betekent dat de snavel aan het afsterven is en niet meer kon helen. De dierenarts had geen andere keuze dan te euthanaseren.

Ransuil naar De Toevlucht

In Nieuwland werd een gewonde uil aangetroffen die waarschijnlijk was aangereden. De uil bleek een ransuil die is opgehaald bij de melder thuis. Bij aankomst op ons Honk werd door de dierenarts rugletsel geconstateerd. Voor langer herstel is de ransuil naar De

Toevlucht in Amsterdam gebracht.

Zie je in de winter overdag een egel, dan is er iets mis. In de wintermaanden krijgen we zeer regelmatig meldingen over verzwakte egels die overdag in de tuin of zelfs op straat aangetroffen worden. Inwendige en uitwendige parasieten kunnen hem ook het leven kosten. De meeste parasieten krijgt een egel binnen bij het eten van slakken en insecten. Egels kunnen ook vlooiën en teken oplopen. Wanneer de door de ambulance opgehaalde egel sterk genoeg is, wordt hij ontdaan van de uitwendige parasieten, in de couveuse geplaatst en voorzien van eten en drinken. Op het Honk is geen gelegenheid om de egels hun winterslaap te laten houden. Daarvoor worden ze overgedragen aan De Toevlucht in Amsterdam. 🦉

Dierenambulance

Stichting Vogel- en Zoogdierenopvang De Toevlucht

Bron en fotografie: Vogel- en Zoogdierenopvang De Toevlucht

Omdat de Dierenambulance geen goed adres had om in het wild levende dieren onder te brengen werken ze sinds 2016 samen met Stichting Vogel- en Zoogdierenopvang De Toevlucht in Amsterdam. Zij vangen (behalve herten, zwijnen en ratten) alle in het wild levende dieren op die hulp nodig hebben. Ongeveer 1 keer in de week rijdt een ambulance vanaf het Honk met inheemse dieren naar Amsterdam.

De Toevlucht bestaat sinds 1989 en is een professioneel opererende opvang met vast personeel die aan alle eisen van de wet voldoet en een team enthousiaste vrijwilligers. Sommige dieren verblijven een paar dagen bij De Toevlucht, zoals bijvoorbeeld een vogel die tegen een raam is gevlogen maar geen verwonding heeft. Maar een egel kan zo zwak binnen komen dat hij zelfs zijn winterslaap op De Toevlucht door moet brengen, dan spreek je over bijna een half jaar.

Relatie met Dierenambulance Vianen

De relatie tussen Dierenambulance en De Toevlucht is ronduit goed. Via de telefonische meldingen van burgers die een wild dier hebben gevonden, geeft de Dierenambulance een goed advies waardoor bijvoorbeeld onnodig ingrijpen voorkomen kan worden. Deze voorlichting via de telefoon en via de website is heel belangrijk, want niet alle natuurdieren hebben hulp nodig.

De Dierenambulance voert een goed beleid inzake het vervoer van wilde dieren in nood. Zo worden jonge vogels en jonge egels of andere zoogdieren vervoerd met warmtepaden, die de dieren warm houden totdat ze in de opvang komen. Voor jonge dieren is dit van levensbelang.

De Toevlucht

Dierenambulance Vianen (DAV) levert in de gemeenten Vijfheerenlanden, Culemborg, Gorinchem, Molenlanden en Hardinxveld-Giessendam eerste hulp aan zieke en gewonde huisdieren en inheemse dieren (wilde dieren). Zij rijden 24/7 voor alle overleden dieren, dus ook voor vogels, egels, zwanen, slangen, schildpadden etc.

Ik teken ervoor!

Vroege voorjaarsbode: het gewone sneeuwkllokje

door Rebecca Engels

Heb jij ze al ergens gezien? Het gewone sneeuwkllokje, een bloem die eigenlijk iedereen wel kent. Ik word er altijd blij van als ik ze tegenkom, het geeft tenslotte aan dat het voorjaar er aan zit te komen! Laat die zingende vogels, blaadjes, langere dagen en zon maar komen.

In september lijken de bolletjes nog dor en droog, en in januari komen er groene blaadjes aan. In februari komt de bloemknop tevoorschijn. Wist je dat sneeuwkllokjes kruisbestuiving nodig hebben voor de voortplanting? Voor insecten lijkt dit erg vroeg in het seizoen, maar toch weten bijen en hommels bij gunstig weer de bloemen te vinden. Sneeuwkllokjes zijn nooit alleen, in groepen vind je ze bij een boom, in een park of gewoon in de berm. Als je oplet, zie je ze op veel plekken.

Dit vroege bloemetje van het jaar verdiende naar mijn mening wel wat aandacht. Dus ging ik aan de slag met een tekening. Deze keer wilde ik mijzelf wat extra uitdaging geven door deze witte bloem op wit papier te tekenen. Wanneer je tekent met kleurpotlood is het belangrijk om met een lichte kleur te beginnen. Je kunt namelijk niet met licht over donker. Heb je dus iets donker gemaakt? Dan lukt het niet meer om het lichter te maken. In dit geval begon ik met het steeltje, waar veel verschillende groen tinten in zitten. Toch begon ik hier met een lichte geel (ivory) voor de eerste laag. De groene kleuren die in de set zitten die ik het meeste gebruik, Faber Castell polychromos, zijn redelijk fel van kleur. Door eerst te beginnen met het geel kan ik voorzichtig de laagjes opbouwen zonder dat het te fel wordt. Voor de schaduw in het blad heb ik verschillende donkere tinten groen gebruikt en nog een blauw om het iets donkerder te maken. En toen de bloem zelf. De echte uitdaging!

Een sneeuwkllokje is voor ons oog wit, maar stiekem zitten hier veel meer kleuren in. Namelijk verschillende kleuren lichtgrijs en zelfs blauwe tinten. Ook voor de bloem begon ik met een lichte kleur, in dit geval wit. Dit is natuurlijk niet te zien op het witte papier, ik moest dus nauwkeurig te werk gaan. Daarna ging ik met grijs en blauw aan de slag om de bolling in het blad te creëren en de schaduwen en structuren op de blaadjes. De groene 'vlekjes' kwamen als laatst. Zo leuk dat het op een omgekeerd hartje lijkt.

Wil jij leren tekenen? Ik geef op verschillende dagen les met pastel of kleurpotlood. Geen ervaring? Geen probleem! Er zijn lessen voor alle niveaus. Meer info is te vinden op www.natureartbyrebecca.com/nl/lerentekenen 🐝

Van harte gefeliciteerd Rebecca!

Met haar tekening 'Peony pollination' won natuurtekenaar Rebecca Engels op 7 februari de eerste plaats in de online kunsttentoonstelling van de Light Space & Time Online Art Gallery.

Dagvlinderjaar 2023 in Culemborg

Oranjetipje

Rupsen grote vos

Bruin zandoogje

Koninginnenpage rups

door Kars Veling

Al vele jaren wordt er, door de leden van insectenwerkgroep van de NVWC, maar ook door anderen, gelet op de vlinders in onze omgeving. Veel mensen geven hun waarnemingen door via het meetnet vlinders, via Waarneming.nl of via Telmee. Daarmee krijgen we een prima overzicht van welke vlinders er in ons werkgebied rondvliegen. Hier een korte samenvatting van 'high- en lowlights' van 2023.

In totaal zijn er 27 soorten dagvlinders gemeld uit ons werkgebied en dat is best een groot aantal. Als we naar de top 5 kijken van de soorten waarvan de meeste meldingen zijn doorgegeven dan is het klein koolwitje nummer 1, bont zandoogje 2, klein geaderd witje 3, oranjetipje 4 en bruin zandoogje 5. Als we kijken van welke soort de hoogste aantallen zijn doorgegeven, dan wint bruin zandoogje, met het klein koolwitje dicht op de hielen. Hier een kort overzicht van wat hoogte- en dieptepunten.

Oranjetipje

Het oranjetipje had weer een uitstekend jaar. Er zijn meer dan 550 oranjetipjes doorgegeven en daarmee was het dus een vlinder uit de top 5. De Regulieren is van oudsher een hotspot voor deze

voorjaarsvlinder, maar ook op heel veel andere plekken vliegt deze volop, ook in het stedelijk gebied van Culemborg, Buren en Geldermalsen.

Bruin zandoogje

Het bruin zandoogje is altijd in grote aantallen aanwezig, in 2023 werden er 1089 doorgegeven. Hij komt lang niet overal voor, maar zo wel dan zijn het er vaak tientallen tot zelfs honderden bij elkaar. Ook voor deze soort is de Regulieren de plek waar de meeste worden gezien, maar ook daarbuiten is deze te vinden.

Argusvlinder

De argusvlinder is landelijk gezien echt een zorgenkindje. De soort is vrijwel helemaal verdwenen van de hogere zandgronden en zit eigenlijk nog voornamelijk in het westen van ons land. Bij Culemborg zien we hem ook steeds verder naar het westen verdwijnen. Zat de argusvlinder een paar jaar geleden nog overal langs de dijk en wat langer geleden ook in het Culemborgse en Beesdsse veld, nu zijn er alleen maar meldingen ten westen van de spoorlijn tussen Utrecht en Den Bosch en zijn de meeste waarnemingen uit de Everdingerwaard. Het zou goed kunnen dat we deze vlinder over een paar jaar helemaal kwijt zijn uit ons werkgebied.

Minnen

Zwartsprietdikkopje

Kleine vos

Argusvlinder

Plussen

Scheefbloemwitje

Grote vos

Keizersmantel

Kleine vos

Ook de kleine vos is een somber verhaal. Al jarenlang zien we deze vlinder, die echt heel algemeen was, steeds minder. Hij staat op de 16e plek en als je me dat tien jaar geleden had gezegd, had ik je voor gek verklaard. Wat de reden van de sterke achteruitgang is weten we nog niet, maar het lijkt een combinatie te zijn van factoren, waarbij stikstof en klimaatverandering zeker een rol spelen.

Koninginnenpage

Het is niet alleen maar somberheid want gelukkig zijn er ook vlinders die het goed doen en die steeds meer worden gezien, ook in het werkgebied van de NVWC. Een prachtige vlinder die het gelukkig goed doet, is de koninginnenpage. Van deze grote en prachtig gekleurde vlinder zijn er bijna 40 gemeld. Niet alleen de vlinder is gezien, maar ook rupsen, zodat we weten dat de soort zich ook hier in ons werkgebied voortplant.

Scheefbloemwitje

En we blijven even juichen want ook het scheefbloemwitje is een positief verhaal. Pas in 2015 in Nederland verschenen en nu wijd verbreid. In ons werkgebied zijn er in 2023 ook weer 34 doorgegeven en dat is zeker ende vast een onderschatting. Het scheefbloemwitje lijkt best veel op een klein koolwitje en alleen als je echt op de kenmerken gaat letten, kun je deze op naam brengen. Het scheefbloemwitje wordt overal in de woonkernen gezien, zowel in steden als de kleinere dorpen.

Zwartsprietdikkopje

Het zwartsprietdikkopje is afgelopen jaar alleen maar gezien in de Lazaruswaard! Op twee dagen zijn in totaal slechts drie zwartsprietdikkopjes gezien en dat is echt heel weinig. Is dit fraaie kleine graslandvlindertje dit jaar, 2024, nog aanwezig?

Keizersmantel

Deze soort is juist een enorme opsteker want een aantal jaren geleden leek de soort uit heel Nederland verdwenen te zijn. Maar de laatste jaren wordt hij steeds meer gezien en ook hier in ons werkgebied zijn er in 2023 weer drie gezien, alle in de westelijke nieuwe woonwijken Parijsch en Molenzicht.

Grote vos

Ook de grote vos was weg uit ons land, maar maakt een revival door. Net als veel andere bosvlinders lijkt deze te profiteren van de opwarming door de verandering van ons klimaat. De meeste grote vossen worden gezien op de zandgronden en hier in het rivierengebied zijn maar erg weinig meldingen. In 2023 werd er één gezien in Buren en een bij Fort Honswijk. Groot was dan ook onze verbazing en blijdschap toen we, tijdens een wandeling bij de Assche Wetering, een rupsennest vonden. Dat betekent dat niet alleen de vlinder hier is of langskomt, maar dat er ook sprake is van voortplanting! We zijn erg benieuwd of we dit jaar nog nakomelingen zullen tegenkomen. 🐛

Aha, op die manier!

Het verhaal achter de foto

Bont zandoogje

door Dirk van Opheusden

Ik ben geen fotograaf. Ik maak soms wel foto's, maar... de foto is net niet scherp op de plek waar hij dat wel zou moeten zijn. Of helemaal niet scherp. Of hij lijkt wel scherp, tot ik een beetje inzoom. Of de achtergrond is lelijk. Of de foto is op zich wel aardig, maar met een zonnetje erop was het een stuk leuker geweest.

Nee, als ik er mijn geld mee moest verdienen, dan leed mijn gezin honger.

En dan word je gevraagd om een bijdrage te leveren aan deze rubriek

Ik houd ervan om rond te scharrelen, op zoek naar 'beestjes'. Dat mag van alles zijn: net wat er langsvliegt, op een bloem landt, rondhangt bij het bijenhotel of de klimop, of onder een los stuk schors schuilt. De foto's op deze pagina's zijn op één na genomen in onze tuin. Dat is de bescheiden achtertuin van een rijtjeshuis, maar die is wel lekker begroeid, en er is een vijvertje.

Achter ons huis stond vroeger de Koning Willem-Alexanderschool. Sinds die gesloopt is, is het terrein al een paar jaar in gebruik als buurtmoestuin, en dat is een bonus. Zolang de moestuin niet als 'inbreidingslocatie' worden aangewezen, is het een uitbreidingslo-

catie voor mijn gescharrel. Onze buurt is al met al behoorlijk groen. Net buiten onze tuin staat een volwassen meidoorn die in de lente zoemt van de insecten - en dan ook stinkt, om eerlijk te zijn. Maar ik houd toch van die meidoorn. Want in het vroege voorjaar voeren houtduiven balanceeracts uit om bij de lekkerste knopjes te komen, in de herfst scharrelen de merels er doorheen, en 's winters wel eens een appelvink.

Over mijn apparatuur kan ik kort zijn: dat is mijn telefoon. Zoals bekend: de camera's daarvan worden nog steeds beter, maar blijven ook beperkingen houden. Opgeteld bij mijn eigen beperkingen als fotograaf - enfin. Ook over mijn techniek kan ik kort zijn; die bestaat er doorgaans uit dat ik eerst van een afstandje wat foto's probeer te maken (dan heb ik in ieder geval iets), en daarna voorzichtig probeer steeds dichterbij het object te komen. Meestal tot het wegvliegt. Maar soms lukt het toch aardig.

Zoals de foto's van een bont zandoogje (29 maart 2022), citroenvlinder (10 maart 2022) en gestreepte goudspanner (17 juli 2020). En ook over de parende klein koolwitjes (19 juli 2020) ben ik niet ontevreden. De gehoornde metselbij (14 maart 2020) is eigenlijk al te ver ingezoomd (en daarna nog gecropt).

Dan een gewone behangersbij. Al tuinscharrelend viel me op dat er

Citroenvlinder

Boven klein geaderd witje

Parende witjes

Midden gestreepte goudspanner

Onder gewone behangersbij

Gehoornde metselbij

een insect steeds nogal lawaaiig kwam zoemen in de gele kornoelje. Toen ze weer verscheen, kon ik goed bekijken hoe ze een stukje blad uitknaagde, het al doende tussen haar poten vouwde, en er mee wegvloog. Pas daarna viel me op dat in bijna alle blaadjes van die halve maantjes waren uitgeknaagd.

De foto met het klein geaderd witje komt niet uit mijn tuin maar is genomen langs de Driftsteeg (27 april 2022). De vlinder lijkt me heel vers, maar moet toch al een hapje uit de achtervleugel missen. En moet zijn bloem delen met een photo-bombend insect dat ik, noch Obsidentify op naam kon brengen. 🐝

Hoe vitaal is de boerenzwaluw in de West-Betuwe en aangrenzende

door Jouke Altenburg en Theo Boudewijn m.m.v. Wim Stol
Foto's Jouke Altenburg

Sinds 2019 participeren we in boerenzwaluwonderzoek, dat door vier ringgroepen verspreid over het land wordt uitgevoerd. Door broedvogels met kleine kleurringetjes individueel herkenbaar te maken kunnen we hun overleving en broedsucces nauwkeurig bepalen. Dat zijn belangrijke indicatoren voor de vitaliteit van een vogelpopulatie. In deze bijdrage plaatsen we onze resultaten van het broedseizoen 2023 in meerjarenperspectief. Een eerste uitwerking van het kleurringonderzoek [1] riep extra onderzoeksvragen op over partnertrouw en regionale verschillen in nestjongenconditie. In een volgende Hak-al zal daarover een vervolgartikel verschijnen.

Hoe gingen we te werk?

We voeren het boerenzwaluwonderzoek uit in de West-Betuwe in een agrarische omgeving nabij Buren, rond de bebouwde kom van Culemborg en in het direct aangrenzende landelijke gebied van de Vijfheerenlanden (Everdingen en Zijderveld). Naast het controleren van de nesten (kleur-)ringen we volwassen en jonge vogels. Bij de families Stol, Van Dam, Van Zanten (Everdingen), Wille en op Kinderboerderij 'de Heuvel' kunnen we van medio april tot begin september wekelijks één of meerdere keren terecht om gekleurde broedvogels en het verloop van hun broedpogingen te volgen. Met foto- en filmbeltonen koppelen we individuele broedvogels aan nest en partner. Hoofddoel van het kleurringonderzoek is het vaststellen van de jongen-productie tijdens hun hele leven. Het erf van de familie Wille viel in 2023 helaas af voor het kleurringonderzoek, omdat er minder dan vijf boerenzwaluwparen tot broeden overgingen. Daarnaast controleren we minimaal eens per tien tot veertien dagen boerenzwaluwnesten op de erven van de families van Zanten (Buren), Kool (Zijderveld) en Meijaard & Stolp. De boerenzwaluwlegfels op deze erven vormen een 'controlegroep' voor de reproductie. In 2023 werd het eerste bezoek aan het erf van de familie Kool pas op 3 juni gebracht. Daarom is dit erf bij een aantal analyses buiten beschouwing gelaten, om methodische effecten op de resultaten te voorkomen.

In 2023 volgden we 113 broedpogingen; dat zijn 21 broedsels (16%) minder dan het gemiddelde over de afgelopen 14 jaren. Wanneer de nestjongen tussen de 7 en 15 dagen zijn, worden ze geringd. Oudervogels zijn zeer plaatstrouw aan hun broedlocatie. Om hun overleving te volgen, vangen we ze tweemaal per broedseizoen door een mistnet in de entree of de binnenuimte van een broedlocatie te plaatsen. Voor onze ringactiviteiten hebben we allebei een vergunning van het Vogeltrekstation. De analyses, die voor dit artikel zijn uitgevoerd, staan beknopt verantwoord in bijlage 1.

RESULTATEN

Overleving

In 2023 zagen we 29 van de 83 gekleurde adulte vogels uit 2022 terug. Hun gemiddelde jaarlijkse overlevingspercentage van 35% was ruim 10% lager dan het langjarige Nederlandse gemiddelde (figuur 1) [2]. De terugkeerpercentages op de Kinderboerderij (50%) en de familie Van Dam (40%) sprongen er positief uit. Bij de familie

Stol keerden slechts zes van de 25 gekleurde broedvogels retour (24%). Bij de familie Wille werd géén van de vijf adulten uit 2022 teruggezien.

Fig. 1: De afwijking van de lokale jaarlijkse overleving van gekleurde boerenzwaluwen in de periode 2019-2023 ten opzichte van het langjarige gemiddelde voor Nederland [2]. Dat gemiddelde is op 0% gesteld om de jaarlijkse variatie makkelijk zichtbaar te maken. In de jaren 2019 en 2021 was de lokale overleving veel beter dan het langjarige landelijke gemiddelde. In de jaren 2022 en 2023 lag deze waarde duidelijk lager.

De terugvangst van als nestjonge geringde vogels was bedroevend: we zagen géén van de 366 nestjongen uit 2022 als broedvogel terug! Tussen 2018 en 2022 varieerde onze jaarlijkse geringde jongen-terugvangst tussen de vijf en veertien stuks. Maar de kans op een terugmelding in navolgende jaren blijft bestaan. Zo ving we in 2023 bij de familie Stolp een in 2020 geringde nestjonge als driejarige man terug. De afstand tot zijn geboorteplek bij de familie Stol was zo'n 400 meter.

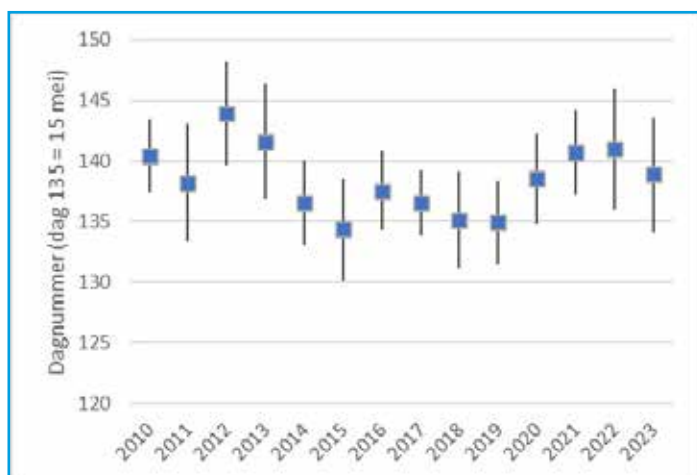
Legselstart

Vrouw CR/a en man GY/a van de Kinderboerderij hadden in 2023 de primeur met hun eerste ei op 20 april. Voor de eerste legfels was de gemiddelde legselstart op 17 mei, met 20 april en 29 juni als uitersten (n= 58). Die datums passen prima in het patroon van de afgelopen 14 jaren (figuur 2).

populatie

Vijfheerenlanden? – Deel 1

Mannetje GY/a (linkerpoot groengeel, rechterpoot aluminium ring) en vrouw CR/a (linkerpoot crème-rood, rechterpoot aluminium ring) waren het vroegst startende paar met het eerste ei op 20 april. Ondanks deze zeer vroege start lieten ze het bij twee geslaagde broedpogingen. 21-4-2023, Kinderboerderij.

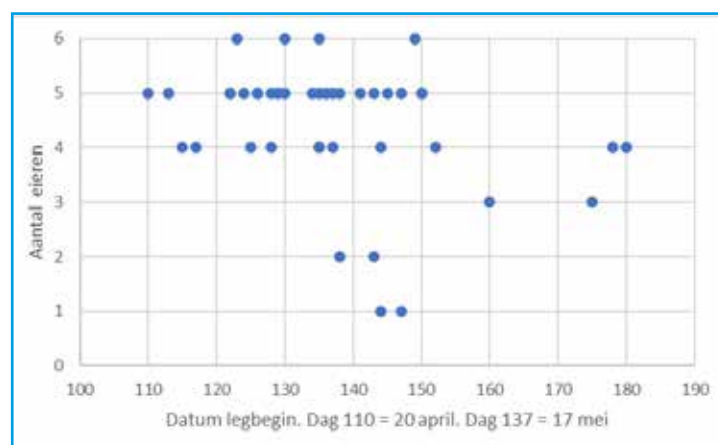

Fig. 2: Gemiddelde legselstart van het eerste legsel voor de jaren 2010-2023 (alle erven). De dunne verticale lijnen geven de spreiding om het gemiddelde weer [3]. Er zijn tussen jaren duidelijke verschillen in de spreiding. In 2021 was deze bv. veel kleiner dan in 2022.

Legselgrootte

Figuur 3 laat het verband tussen dagnummer en legselgrootte zien. Ruim tien procent van de eerste legfels bevatte zes eieren ($n=5$). Opmerkelijk: één van deze zes-legfels startte ná de gemiddelde legdatum van 17 mei. Zes vrouwtjes waren blijkbaar in een slechte conditie. Deze wisten voor hun eerste legsel slechts het ondermaatse aantal van 1, 2 of 3 eieren te produceren. Deze legfels startten alle op of na de gemiddelde legdatum van 2023. De helft van de eerste broedsels had vijf eieren. Met bovengenoemde nuances laat het eerste legsel ($n=44$) met een gemiddelde grootte van

$4,4 \pm 1,2$ eieren een vrij gebruikelijk beeld zien. De gemiddelde omvang van het tweede legsel bedroeg $4,2 \pm 0,8$ eieren ($n=38$). Ook deze waarde komt goed overeen met het langjarige gemiddelde uit ons onderzoek [3].

Fig. 3: Het aantal eieren van de eerste legfels afgezet tegen de dag waarop het eerste ei werd gelegd (data alle erven – excl. Fam. Kool; $n=44$) [3]. N.B. Op dezelfde dag gestarte legfels overlappen in hetzelfde symbool.

Aantal broedpogingen

We konden het verloop van de broedsels van 34 gekleurde vrouwtjes nauwkeurig volgen. Vrouwtje a/YB startte geen legsel. Twaalf vrouwtjes hielden het na één broedpoging voor gezien; slechts vier daarvan waren succesvol. Zeventien vrouwtjes deden twee broedpogingen, waarvan dertien dames beide malen succesvol waren. Van één vrouwtje mislukten beide broedpogingen. De resterende twee-maal-broedende vrouwtjes deden dat eenmaal

Links: vrouwtje a/WBRW (linkerpoot aluminium ring, rechterpoot wit-blauw-rood-wit) voert, staande op de nestrand, de kleine jongen van haar derde succesvolle legsel. 23-08-2023, erf familie Van Dam.

Rechts: vrouwtje a/RIB (linkerpoot aluminium ring, rechterpoot rood – lichtblauw) deed in 2023 maar liefst vier broedpogingen; slechts één ervan was succesvol. 30-6-2023, erf familie Stol.

succesvol. Drie vrouwtjes deden drie broedpogingen. Alleen a/WBRW bij de familie Van Dam deed dat driemaal succesvol. NON/a zag haar drie broedpogingen allemaal mislukken. Bij het resterende vrouwtje slaagden twee van de drie broedpogingen. De ultieme volhoudster was a/RIB bij de familie Stol. Zij deed vier broedpogingen; uiteindelijk leverde alleen haar vierde poging vier uitgevlogen jongen op. Samenvattend was het gecombineerde aandeel tweede en derde legfels met ca. 60% op de kleurringerven wat beter dan in 2022. Maar deze waarde hoort rond de 70% te liggen [4][5]. Iets meer dan een kwart van de gekleurringde vrouwtjes wist in 2023 géén nageslacht voort te brengen!

Aantal uitgevlogen jongen

In 2023 vlogen gemiddeld $2,2 \pm 0,8$ jongen per gestart legsel uit (figuur 4). De verschillen tussen de erven waren erg groot: van 0,98 (Stol) tot 2,8 jongen (van Zanten-E). Per succesvol legsel (figuur 5) vlogen gemiddeld $3,6 \pm 1,2$ jongen uit, met een spreiding tussen $3,1 \pm 1,0$ (Kibo) en $4,3 \pm 0,8$ jongen (Kool). Het flinke verschil van 1,4 jongen tussen gestarte en succesvolle broedsels valt terug te voeren op het lage percentage broedpogingen dat resulteerde in tenminste één uitgevlogen jong. Dit zogeheten nestsucces was voor alle erven gemiddeld zo'n 60%. Er was in 2023 een niet eerder waargenomen variatie in nestsucces tussen de erven waar tenminste vijf paren broedden: 31-85%. Het zal dus niet verbazen dat we in 2023 slechts 294 nestjongen konden ringen; zo'n kwart minder dan ons langjarige gemiddelde (2010-2022).

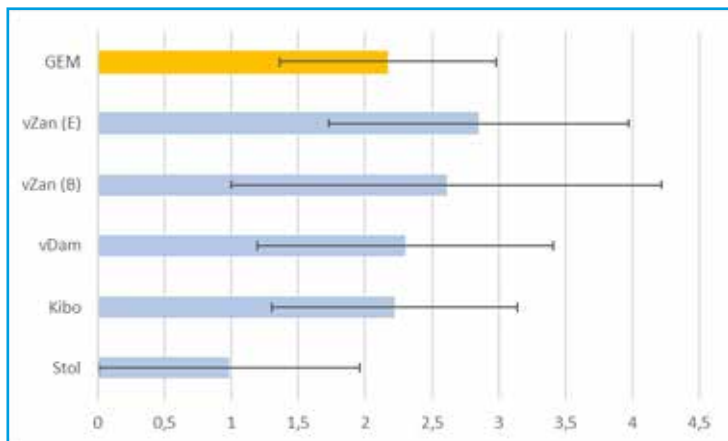

Fig. 4: Gemiddeld aantal uitgevlogen boerenzwaluwjongen per gestart legsel, voor de erven met vijf of meer broedparen, in 2023 (excl. familie Kool). De dunne lijnen geven de spreiding om het gemiddelde weer. GEM = gemiddelde van alle broedpogingen ($n = 80$) [3].

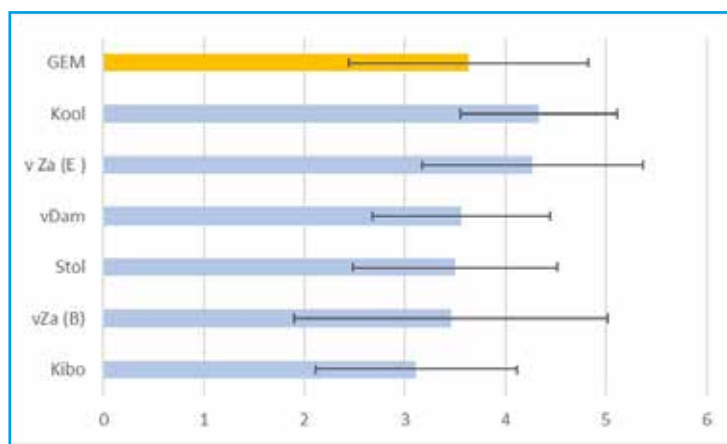

Fig. 5: Gemiddeld aantal uitgevlogen boerenzwaluwjongen per succesvol legsel, voor de erven met vijf of meer broedparen, in 2023. De dunne lijnen geven de spreiding om het gemiddelde weer. GEM = gemiddelde van de succesvolle broedpogingen ($n = 67$).

DISCUSSIE

Overleving

Er waren in 2023 minder boerenzwaluwparen op onze onderzoekerven aanwezig dan in voorgaande jaren. De overleving van gekleurringde oudervogels van twee jaar en ouder uit onze regio in winterseizoen 2022/2023 was net beneden gemiddeld. De variatie tussen de erven was echter groot: van 0-50%. Daarom is het van belang dit resultaat te vergelijken met de andere onderzoekregio's. De eerste resultaten uit Zuidoost-Friesland voor 2023 wijzen op een bovengemiddeld goede overleving van 51% [6]. Het ontbreken van terugvangsten van in 2022 geringde nestjongen interpreteren we als een indicatie dat de nieuwe lichte Betuwse rekruten naar verhouding een slechtere winteroverleving had dan de vogels van twee jaar en ouder. Op grond van de Friese resultaten (2% terugvangst) hadden vijf terug gevangen rekruten verwacht mogen worden [6]. Onderzoek aan overwinterende boerenzwaluwen in Botswana wees uit dat onder voedselarme omstandigheden het aandeel juveniele vogels op slaapplekken in de loop van de tijd significant daalde [7]. Maar er zijn ook andere verklaringen mogelijk. De conditie van een nestjong bij uitvliegen is eveneens van belang voor de kans op terugkeer [5].

Aantal broedpogingen te laag

Dat er jaarlijks enkele vrouwtjes niet tot broeden overgaan, kon ook in 2023 dankzij de kleurringen weer worden vastgesteld. Daarmee wordt een landelijk kennishiaat gevuld [4]. Het aandeel vrouwtjes dat in 2023 ten minste twee broedpogingen deed was gelijk aan het

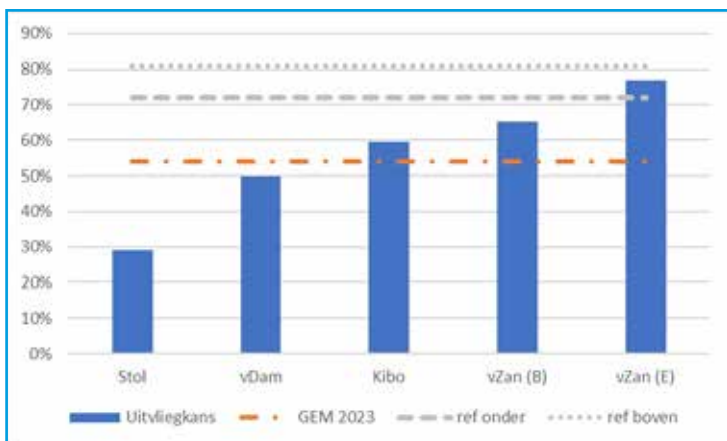

Vermoedelijk predeerde een bosuil, net als in 2019, volwassen boerenzwaluwen en hun nestjongen in de schuren van de familie Van Dam. 22-5-2019. Foto wildcamera via Trees van Dam.

aandeel in 2022 (ca. 60% - alle erven), maar lag weer onder het eerste niveau voor een gezonde populatie van bijna 70% [4]. In 2023 werd die waarde wel gehaald; in 2020 lag deze zelfs op 85% [3]. Het aandeel geslaagde tweede legfels is van grotere invloed op het totale broedresultaat in een seizoen dan het aantal uitgevlogen jongen per legsel [5]. Eén geslaagd zes-legsel levert bijvoorbeeld minder jongen op dan een geslaagd combinatie van tweemaal een vier-legsel.

Te lage uitvliegkans

De gemiddelde startdatum van het eerste legsel en het gemiddelde aantal eieren van zowel eerste als tweede legfels kunnen de slechte reproductie in 2023 niet verklaren. De slechte reproductie in 2023 valt eigenlijk helemaal terug te voeren op de lage kans dat een gelegd ei een vliegvlug jong opleverde. Die kans varieerde sterk per erf (figuur 6). De gemiddelde waarde voor de erven waar tenminste vijf paren broedden (excl. familie Kool) lag in 2023 in onze regio met 54% wel heel ruim onder de gebruikelijke bandbreedte, die op basis van diverse boerenzwaluwonderzoeken in West-Europese landen is vastgesteld: 72 - 81% [5]. Per individuele vrouw vlogen op de kleurring erven in 2023 gemiddeld 4,9 jongen uit. In Zuid-oost-Friesland waren dat 5,6 jongen per vrouw. De kans dat een ei in Zuidoost-Friesland een vliegvlug jong opleverde was 71% [6]. In meerjarenperspectief geplaatst: de jongen productie in de West-Betuwe en aangrenzende Vijfheerenlanden lag maar in één van de afgelopen vijf jaren op hetzelfde niveau als in Zuidoost-Friesland (2018-2023) [6].

Fig. 6: De staven tonen per erf waar tenminste vijf paren broeden de procentuele kans (verticale as) dat een gelegd ei in 2023 resulteerde in een uitgevlogen jong (excl. familie Kool). De oranje lijn geeft de gemiddelde kans voor de gepresenteerde erven in 2023 weer. De grijze stippellijnen tonen de ondergrens respectievelijk bovengrenzen van een vitale populatie [5].

De reproductie in Twente en de Bollenstreek lag tussen die van Friesland en de West-Betuwe in en varieerde behoorlijk tussen de jaren. Deze variatie wordt mede veroorzaakt door het lagere aantal erven waarop beide ringgroepen onderzoek doen (resp. n=1 en n=2).

Wat veroorzaakte de lage uitvliegkans?

Wanneer het aantal uitgevlogen jongen per broedpoging laag is, wordt vaak eerst gekeken naar factoren als predatie en verstoring. Door hun keuze voor zeer beschutte broedlocaties hebben boerenzwaluwen daar doorgaans weinig last van [5]. De slagingskans van niet in schuren of nestkasten broedende zangvogels is stukken lager. Zo varieert de kans dat een merelnest tenminste één uitgevlogen jong oplevert jaarlijks tussen de 20 en 40% [8]. Op het erf van de familie Van Dam wezen de uitgetrokken vleugelvoren in de schuur onder vernielde nesten erop dat een (bos-)uil - net als in 2019 - de weg naar binnen had gevonden en broedvogels en nestjongen had gepredeerd [9]. Op het erf van de familie Kool was weliswaar het aantal uitgevlogen jongen per succesvol legsel hoog, maar naar schatting deden slechts zes van de 20 broedparen een tweede broedpoging. De 20 eieren van deze tweede legfels leverden in totaal nog acht jongen op: deze 40%-kans op een uitgevlogen jong is een laag rendement. Blijkbaar waren de omstandigheden op en rond dit erf ongunstig. Opmerkelijk was dat de huiszwaluwen op dit erf pas laat met broeden begonnen en ook weinig succesvol waren. Dit suggereert een gemeenschappelijke oorzaak.

De laagste kans voor een ei om een vliegvlug jong op te leveren werd in 2023 vastgesteld op het erf van de familie Stol. In deze relatief kleine stal komen doorgaans naar verhouding veel boerenzwaluwparen tot broeden. Het broedsucces was er in de afgelopen 14 jaren vijfmaal bovengemiddeld, vijfmaal gemiddeld en viermaal onder gemiddeld, ten opzichte van de andere erven in de regio [3]. Maar een broedlocatie met veel paren kan de aandacht trekken van ongepaarde mannen. In 2020 legden we op dit erf vast dat verstoring door deze 'surplus mannen' de oorzaak vormde voor het mislukken van 7 van de 9 op dat moment actieve eerste legfels [10]. Alleen was in 2023 het aantal broedparen in deze stal maar de helft van de voorgaande jaren. Misschien had het op korte afstand broedende sperwerpaar en/of eksterstel er mee te maken? Ook huismussen vlogen frequent de stal in om een graantje mee te pikken van het opgeslagen paardenvoer. In diverse onderzoeken is vastgesteld dat huismussen boerenzwaluwbroedsels kunnen verstoren [5]. Ondanks de nodige observatie-uren werden geen concrete aanwijzingen voor het zeer lage broedsucces in 2023 op het erf van de familie Stol gevonden. Het aantal uitgevlogen jongen per succesvol broedsel haalde er wel de gemiddelde regionale waarde van 2023.

Een eerste legsel met maar twee eieren suggereert een slechte conditie van het betreffende boerenwaluwvrouwtje.

3-5-2023, Kinderboerderij.

Boerenwaluwpopulatie vitaal?

Al met al gaat 2023 de boeken in als het slechtste boerenwaluwbroedseizoen in de West-Betuwe en aangrenzende Vijfheerenlanden sinds 2010. Het broedsucces was voor het derde jaar op rij onvoldoende om de regionale populatie op peil te houden. Daarvoor moeten de broedpogingen van ieder paar in een jaar bij elkaar gemiddeld ruim zes jongen opleveren [4][5]. Sinds 1990 vertoont de trend van de boerenwaluw in Nederland continu een licht stijgende lijn [11][12]. Maar Sovon gaf in haar Broedvogelrapportage 2022 wel een winstwaarschuwing af: sinds 2019 is de landelijke boerenwaluwpopulatie naar schatting met een zesde afgenomen. Vooral 2021 en 2022 waren slechte jaren [13].

Jonge boerenwaluwen die hun eerste winter hebben overleefd zoeken bij hun aankomst in het voorjaar een broedplaats binnen een straal van enkele kilometers van hun geboorteplek [5]. Zelfs in het scenario dat de boerenwaluwpopulaties in de omliggende gebieden wél een goed broedsucces hebben gehad in 2023, mag daarom voor 2024 geen groot compenserend effect worden verwacht op de boerenwaluwstand in onze regio.

CONCLUSIE

Afgaande op de reproductie lijkt het de boerenwaluwpopulatie van de West-Betuwe en de oostelijke Vijfheerenlanden de laatste jaren niet bepaald voor de wind te gaan. Dat geldt zowel voor de erven waar gekleurde boerenwaluwen worden gevolgd, als voor de controlegroep. Ervan uitgaande dat onze bevindingen representatief zijn voor de regio moeten de jaarlijkse overleving en jongen-productie de komende jaren flink omhooggaan om weer een vitale populatie te laten ontstaan. We hopen dat de komende jaren te kunnen vaststellen.

Dankwoord

Onze dank gaat allereerst uit naar de erfbewoners, die ons, ook op onmogelijke tijden, vaak al jarenlang gastvrijheid en medewerking verlenen. Bij het veldwerk konden we in 2023 rekenen op de assistentie van o.a. Annette van Berkel en Alexander, vrijwillig medewerker van Kinderboerderij 'de Heuvel'. In het kleuringonderzoek werken we samen met vrijwillige ringers van VRS Menork, VNV Noordwijk en NVWG de Grutto. Ons samenwerkingsverband kreeg voor het kleuringonderzoek financiële ondersteuning van het Huib Kluijver Fonds en VNV Noordwijk. Annelies Visser bedanken we voor haar tekstadviezen. 🐦

Bronvermelding

- [1] Spierenburg P. et al. 2023. Privéleven van de Boerenwaluw onder het vergrootglas. Limosa 96: 119-129.
- [2] van der Jeugd H.P. 2012. Overleving van de boerenwaluw in de periode 1991 - 2010. Vogeltrekstation rapport 2011-03. Vogeltrekstation, Wageningen.
- [3] Nienhuis J. et al. 2017. Digitale Nestkaart. Versie 5.6.3, juli 2017. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- [4] van den Bremer L. et al. 2012. Jaar van de Boerenwaluw 2011. Sovon-rapport 2012/15. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- [5] Turner A. 2006. The Barn swallow. T. & A.D. Poyser, Londen.
- [6] Bil W. 2023. Boerenwaluw jaarverslag 2023. Onderzoek bij broedvogels in een aantal broedstallen in Zuidoost Fryslân. VRS Menork.
- [7] van den Brink B. et al. 2000. European barn swallows *hirundo rustica* in Botswana during three non-breeding seasons: the effects of rainfall on moult. *Ostrich* 71: 198-204.
- [8] www.sovon.nl – soortinformatie merel.
- [9] Altenburg J.F. & T.J. Boudewijn. 2020. Bosuil predeert lokale boerenwaluwpopulatie: effecten op overleving, reproductie en partnerkeuze. *Limosa* 93: 15-22.
- [10] Altenburg J. & T. Boudewijn. 2020. Dat doen ze anders nooit! *Hak-al* 46/3: 12-15.
- [11] van den Brink B. De Boerenwaluw pp. 432-433 In: *Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland*. Kosmos uitgevers, Utrecht/ Antwerpen.
- [12] de Jong A. et al. 2023. *Vogelbalans 2023*. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- [13] Boele A. et al. 2023. *Broedvogels in Nederland in 2022*. Sovon-rapport 2023/40. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Bijlage 1: Werkwijze – verantwoordingsanalyses

De analyses zijn uitgevoerd met standaard-routines van het programma Nestkaart [3], met uitzondering van de figuren 1, 5 en 6. De waarden van deze figuren zijn op de 'klassieke wijze' berekend.

Voor figuur 1 is het aantal waargenomen gekleurde vogels in een jaar gedeeld door het totale aantal gekleurde vogels in het voorgaande jaar. Vervolgens is per jaar het procentuele verschil berekend met het langjarig gemiddelde van 39,5% [2]. Dit langjarig gemiddelde is vervolgens op 'o' gesteld.

Voor figuur 5 is per erf het aantal jongen op de laatste controle datum van de nestjongen-fase gesommeerd voor alle broedpogingen en vervolgens gedeeld door het aantal broedpogingen.

Voor figuur 6 is het maximale aantal vastgestelde eieren van alle broedpogingen op een erf gedeeld door het aantal uitgevlogen jongen.

Het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per vrouw is berekend door het totaal aantal jongen van de kleuringerven te delen door het aantal individuele vrouwen dat bij een broedpoging was betrokken.

Hak-al is een uitgave van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg en wordt gratis onder haar leden verspreid.

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG (NVWC)

Steenovenslaan 20
4101 AM Culemborg
Triodosbank: NL53TRIO 0781 404 312
KvK Tiel : 40156764
e-mail : post@nvwc.nl
website: www.nvwc.nl
NVWC op Twitter: @NVWCulemborg

ISSN 2950-6204

ANBI

(Algemeen Nut Beogende Instelling)
De NVWC is een ANBI-instelling:
een gift aan de NVWC is aftrekbaar van het belastbaar inkomen.

REDACTIE

Hoofdredacteur: Louis van Oort
Gabrielle van Appeldoorn
Berry Lucas
Vormgeving: Eric van Grieken
hakalopmaak@gmail.com

DRUK

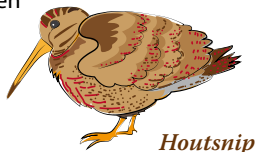
BladNL
Oplage: 425 exemplaren

VRAGEN OVER BEZORGING

Johan de Kruif 0345 - 515 767
Distributie:
Joke Andringa, Marten Batterink,
Ans van den Berg, Yme Jan en Jaaike Bosma,
Jan Dirk Buizer en Mirjam Melman,
Carolien Duivenvoorde, Jannus Geleedst,
Marga Gerards, Jurgen Geven, Gerdit Greve,
Caroline van der Laan, Jeroen en Jhemila
van Leeuwen, Yvonne Jakobs-Lommers,
Leo van der Kooij, Annemarie Roelink,
Wim en Carla Rubers, Winny Verdouw,
Marja ten Voorde, Harry van de Warenburg,
Frans Waroux

OVERIGE ILLUSTRATIES

Eric van Grieken

Houtsnip

Overname van artikelen, tabellen en schema's is alleen toegestaan met de volgende bronvermelding. "Bron: Hak-al 01-2024, Natuur- en Vogelwacht Culemborg." Overname van foto's of illustraties is zonder toestemming van de fotograaf of illustrator niet toegestaan. De redactie behoudt zich het recht voor aangeleverde artikelen in te korten, aan te passen, niet te plaatsen en aangeleverde afbeeldingen niet op te nemen.

www.nvwc.nl

BESTUUR

Contact opnemen met bestuur kan door te mailen naar bestuur@nvwc.nl of te bellen.

Kars Veling (voorzitter)

0345 - 531 689

Martin Heerschop (secretaris)

0345 - 520 380

Johan de Kruif (penningmeester)

0345 - 515 767

Gijsje van Ingen

nvwc.vaningen@gmail.com

Theo de Jong

0345 - 519 946

Ruud Post

VERTROUWENSPERSOON

Carolien Duivenvoorde
carolienduivenvoorde@pscd.nl
0345 - 505 423

INSECTENWERKGROEP

Kars Veling
0345 - 531 689
insectenoor@nvwc.nl

JEUGDGROEP

Maartje van der Ploeg
06 - 10 75 98 66
Ewoud van der Ploeg
06 - 28 06 36 81
jeugdcoor@nvwc.nl

KNOTWERKGROEP

Harry van de Warenburg
06 - 44 70 47 54
knotcoor@nvwc.nl

LEZINGEN EN CURSUSSEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoor@nvwc.nl

NESTKASTWERKGROEP

Harry van Warenburg
Gerrit van Utrecht
post@nvwc.nl

PLANTENWERKGROEP

Bram Schenkeveld
bramschenkeveld@gmail.com

TUIN- EN KLUSWERKGROEP

Frans Waroux
0345 - 515 393
kluscoor@nvwc.nl

VOGELWERKGROEP

Gerrit-Jan Klop
06 - 51 14 86 42

ZOOGDIERENWERKGROEP

Jurgen Geven
0345 - 533 756
zoogdierenoor@nvwc.nl

VRAGEN OVER INSECTEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoor@nvwc.nl
Ewoud van der Ploeg
Agrius_convulvuli@hotmail.com
Maartje van der Ploeg
peetmaartje@hotmail.com

Alleen al voor die vier schitterende Hak-als per jaar zou je lid worden!

Ontdekken, beschermen, genieten!

Leden van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg zijn graag met de natuur bezig. Al die enthousiaste leden zorgen voor gezelligheid en een goede samenwerking, voor het goede doel en zeker voor een inspirerende vereniging. Wij zijn allemaal vrijwilligers en organiseren activiteiten die openstaan voor iedereen, dus ook voor niet-leden. Lezingen, excursies of natuurwandelingen bijvoorbeeld. Op onze website staan de jaarkalenders voor de senioren en voor de jeugd. Behalve de activiteiten op de twee kalenders, organiseren de werkgroepen ook diverse eigen activiteiten.

Lid worden?

Vul het aanmeldingsformulier in op onze website: www.nvwc.nl.

Wat krijg je voor je lidmaatschap?

Vier keer per jaar het schitterende verenigingsblad de Hak-al. Aankondigingen van alle activiteiten via de maandelijkse e-mailnieuwsbrief Tsjiepl! Mogelijkheid om deel te nemen aan alle activiteiten. Lid worden van een of meer werkgroepen. Stemrecht, je kunt dus meebeslissen over het beleid van de NVWC.

Hak-al Special

over digitale apps en online tools voor de natuurliefhebber en amateuronderzoeker

Door Berry Lucas

Tegenwoordig staan de natuurliefhebber allerlei slimme digitale en online hulpmiddelen ter beschikking bij de uitoefening van zijn vrijetijdsbesteding. Zelfs de grootste digibeten onder ons ontkomen er niet meer aan. Waar je voor het herkennen van soorten vroeger een hoop ervaring en stapels herkenningsgidsen nodig had, kun je nu in een oogwenk een soort op naam brengen, met alleen maar een smartphone bij de hand.

Onze mobieltjes worden steeds veelzijdiger en krachtiger met hun scherpe camera's en gevoelige microfoons. Met een app als ObsIdentify op zak is het op naam brengen van dat ene plantje een peulenschil; de app Merlin kan uit een kakofonie van vogelgeluiden haarfijn de bijbehorende soorten filteren (zie ook het artikel van Petra Ringenaldus in de Hak-al 03-2023).

Nog even en iedereen is een soortenexpert. Door ontwikkelingen op het gebied van kunstmatige intelligentie (AI) en *machine learning* en gebruik van grote databanken worden zulke applicaties alsmat geraffineerder en betrouwbaarder.

Ook bij tellen, monitoren en inventariseren dient digitaal en online gemak tegenwoordig zowel de professional als de vrijwilliger. We kunnen ons al bijna niet meer voorstellen dat we waarnemingen

met pen of potlood in verregende notitieboekjes noteerden. Apps zoals Obsmap, Avimap, Telmee, Trektellen-app, Birdring en Tuintelling-app hebben een enorme boost gegeven aan het beoefenen van *civil science*.

De data met soorten en locaties en al dan niet een fotootje stromen direct door naar grote natuurgegevensverzamelingen in de cloud. Je kunt zo niet alleen iedereen met dezelfde interesse deelgenoot maken van je observaties, maar je voorziet ook wetenschappers, natuurbeschermers, beleidsmakers en overheden van nuttige informatie.

Hak-al nummer 2 van 2024 wil als special ingaan op de vele mogelijkheden van digitale, elektronische en online hulpmiddelen die we bij onze natuurhobby kunnen inzetten. Heb je ervaringen met speciale apps, heb je een favoriete waarnemingsplatform of wil je lezers attenderen op interessante informatiewebsites en hoe je deze gebruikt, dan nodigen we je uit om dit te delen via de Hak-al. Daarnaast ontvangen we ook graag bijdragen over het werken met allerlei observatietechnologie zoals de wildcamera, vleermuisdetectie en geluidsopnamen van vogels of sprinkhanen (sonogrammen) en het verzamelen en analyseren van de gegevens. 🦉

Als je een bijdrage wilt leveren, wil je dat dan via hakalopmaak@gmail.com melden aan de redactie vóór 6 april 2024.

Agenda NVWC

In de Tsjieelp en op de website wordt de actuele stand van zaken over de activiteiten bijgehouden.

**Deadline inleveren kopij Hak-al 2024 – 2:
26 mei 2024**

www.nvwc.nl

